

Statsforvalteren

i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus

Forventningsbrev 2026

Statlige forventninger til kommunene og føringer for kommunal arealplanlegging

Foto: Getty Images

Innhold

Innledning	4
Nytt i 2026	5
Kommuneøkonomi	7
Krevende kommuneøkonomi	7
Helse og omsorgstjenester	9
Forebygging og styrking av folkehelse	9
Pasientsikkerhet og kvalitetsforbedring	10
Barn og unge	12
Forebygging på oppvekstområdet – et felles ansvar	12
Oppfølging av kommunens planverk for det forebyggende arbeidet	12
Innsatsområder for barnevernet i 2026	13
Verge eller representant for mindreårige	15
Barnehage og grunnopplæringen	15
Barnehage	16
Skole	17
Velferd og sosial	19
Klimaomstilling	21
Natur, miljø og landbruk	22
Naturmangfold må ivaretas	22
Avløp	23
Jordvern og økt matberedskap	24
Samfunnssikkerhet og beredskap	25
Totalforsvarsåret 2026	25
Egenberedskap	26
Andre forhold	28

Kommunal arealplanlegging	29
Nasjonale forventninger	30
Et mer bærekraftig samfunn	30
Klima og energi	31
Arealbruk og mobilitet	31
Folkehelse og boligsosiale hensyn	32
Samfunnssikkerhet	34
Klimatilpasning og naturbaserte løsninger	35
Hensyn til avløp i arealplanene	36
Jordvern og matberedskap	37
Vannmiljø, strandsone og vassdrag	38
Naturmangfold og sammenhengende blågrønne strukturer	39
Fjellområder	40
Masseforvaltning	41
Gravplasser	42
Kvalitet i arealplanene	43
Digitalisering og effektivisering	43
Samordning og interesseavveining	43
Statsforvalterens rolle	44

Statsforvalteren i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus skal i samspill med andre bidra til en bærekraftig samfunnsutvikling.

Innledning

2026 er totalforsvarsåret. Det handler om at vi må være forberedt på å håndtere alvorlige kriser, og i ytterste konsekvens, krig. Det ansvaret må vi ta sammen; sivilsamfunnet, forsvaret og våre allierte. Derfor skal hele Norge øve i 2026. Vi vet aldri hvilken krise som kommer, men vi kan være godt forberedt på å møte kriser. Det krever at vi planlegger og øver. Gjennom øvelser lærer vi hvordan vi samhandler med andre, og ofte avdekkes sårbarheter og mangler. Statsforvalteren har en tydelig definert rolle i beredskapsarbeidet. Gjennom fylkesberedskapsrådet samordner Statsforvalteren spørsmål knyttet til samfunnssikkerhet og beredskap i regionen, og beredskapsstaben veileder og fører tilsyn med kommunene, og skal bidra til gjennomføring av øvelser. I 2026 prioriteres i tillegg å veilede kommunene i etablering og bruk av kommunale beredskapsråd. Statsforvalteren forventer at alle kommuner deltar og bidrar i totalforsvarsåret.

Statsforvalteren skal være bindeledd mellom staten og kommunene i gjennomføringen av nasjonal politikk. Dette arbeidet blir utført gjennom veiledning, dialog og tilsyn med kommunene og fylkeskommunene. Vi har ansvar for å formidle, forankre og følge opp nasjonal politikk, men også å være en lyttepost for lokale synspunkt og behov, for å bringe disse videre til respektive direktorat og departement. Dette blir enda viktigere i årene som kommer.

Mange kommuner opplever et stort styringstrykk som forsterkes av endringer i demografien og trange kommunebudsjett. Det er viktig at vi snakker åpent om utfordringene. De kommende årene kommer til å preges av omstilling. Regjeringen har understreket at statsforvalteren har en sentral rolle i å utfordre kommunene til å ta strukturelle og organisatoriske grep som sikrer en sterk og velfungerende kommune med tilstrekkelig kapasitet og kompetanse til å fylle sine roller. Dette er krevende diskusjoner, men sammen kan vi hjelpe hverandre til å finne gode løsninger til beste for innbyggerne.

I 2026 ber vi både kommunene og fylkeskommunene om å ha særlig oppmerksomhet på å forebygge kriminalitet blant barn og unge. Å investere i gode oppvekstvilkår og en god skole for barn og unge er en kjerneoppgave for kommuner og fylkeskommuner. Mange barn og unge trenger ekstra oppfølging og at vi samarbeider på tvers. Ofte er årsaken til problemet sammensatt. Det krever kompetanse og erfaring å finne de gode løsningene. Her kan Statsforvalteren bidra med veiledning og kompetansebygging.

I forventningsbrevet er det viet god plass til de mange hensyn som skal ivaretas når kommunene skal utvikle nye bolig og næringsområder. Kravene er mange, men viktige. Statsforvalterens rolle er å ivareta viktige nasjonale og regionale interesser. For å finne gode løsninger, er det viktig med tidlig og god dialog. Det skal vi også ha fremover. I årene som kommer vil hensynet til en ren og rik Oslofjord stå sentralt. Tilstanden i dag er alvorlig, og det vil kreve mye av oss å sikre fjordens kvalitet for fremtiden. Det er et ansvar som ligger på kommuner, næringsliv, landbruk og stat. Det er behov for god styring og koordinering av tiltak fremover.

I dette forventningsbrevet løfter vi opp sentrale oppgaver og forventninger som staten har til kommunene. Vi håper at dokumentet blir oppfattet som nyttig og kan brukes som et oppslagsverktøy for politikere og administrasjonen i kommunen. Jeg ønsker at Statsforvalteren skal være lyttende og løsningsorientert. Det krever en god dialog og et godt samarbeid med kommunene i 2026. Tusen takk for innsatsen i året vi har lagt bak oss. Det er mange utfordringer vi skal møte i årene som kommer. Samtidig må vi huske på at vi sammen har de beste forutsetninger for å finne gode løsninger for innbyggere, næringsliv og lokalsamfunn.

Jan Tore Sanner
statsforvalter i Østfold,
Buskerud, Oslo og Akershus

Nytt i 2026

Nye krav og endringer dere bør være spesielt oppmerksomme på i 2026. Mer informasjon finnes under hver enkelt fagområde, sammen med andre sentrale oppgaver og forventninger som staten har til kommunene.

Kommuneøkonomi

Kommunal- og distriktsdepartementet har fastsatt forskrift om endringer i budsjett- og regnskapsforskriften for kommuner og fylkeskommuner mv. og selvkostforskriften. [Oppsummering av forskriftsendringene](#).

Helse og omsorgstjenester

Ny meldeordning for alvorlige hendelser trer i kraft 01.07.2026, og erstatter varselordningen. Formålet med den nye meldeordningen er å styrke pasient- og brukersikkerheten, og særlig å styrke arbeidet med læring og forbedring for å unngå lignende alvorlige hendelser i fremtiden.

Barn og unge

Endringer i barnevernsloven

Fra og med 01.01.26 trådte det i kraft flere endringer i barnevernsloven. Vi ber kommunene om å sikre at endringene i lov og forskrift gjøres kjent og følges opp i barnevernstjenestens praksis.

Informasjonsplikt til Statsforvalteren om alvorlige hendelser i barnevernet

Stortinget har vedtatt en ny plikt om å informere Statsforvalteren ved alvorlige hendelser (jf. barnevernsloven § 13-5 a). Informasjon om alvorlige hendelser i tjenestene kan sendes til Statsforvalteren skriftlig via sikker melding eller ved å kontakte oss per telefon.

Nye felles nasjonale tilsyn etter opplæringsloven og barnehageloven

Tilsynene omhandler reglene for politiattest i grunnskolen og reglene for dispensasjon fra utdanningskravet og dispensasjon fra pedagognorm i barnehagen. Tilsynene vil gjennomføres opp mot internkontrollkravet i kommuneloven. I 2026 vil vi gjennomføre flere tilsyn med disse temaene og de vil også være gjenstand for ulike veiledningsaktiviteter fra vår side.

Nytt helhetlig system for kompetanse- og karriereutvikling

Det blir en rekke endringer i dagens ordninger for videreutdanning for ansatte i barnehage og skole, tilskuddsordningene for lokal kompetanseutvikling i barnehage, grunnskole og videregående opplæring samt veiledning av nyutdannede lærere.

Velferd og sosial

Landsomfattende tilsyn ved Nav-kontorene

Tema for landsomfattende tilsynsaktivitet med sosiale tjenester i 2026-2027 er barns behov når familien søker sosialhjelp. Kommunene vil motta mer informasjon og invitasjon til å delta i tilsynet første halvår 2026.

Endringer i integreringsloven – introduksjonsprogrammet

Det er vedtatt endringer i integreringsloven og flere av disse trådte i kraft 01.01.2026. Lovendringene skal blant annet bidra til mer arbeidsretting og formell opplæring i introduksjonsprogrammet.

Endringer i krisesenterloven

Fra og med 01.01.2026 trådte det i kraft flere endringer i krisesenterlova som tydeliggjør det kommunale ansvaret. Formålet med lovendringene er å legge til rette for et krisesentertilbud der kvinner, menn og barn som er utsatt for vold i nære relasjoner, får et helhetlig tilbud som er tilpasset deres behov og livssituasjon.

Rettighetene for mennesker med nedsatt funksjonsevne – CRPD

Det er gjort endringer i menneskerettsloven slik at [FNs konvensjon om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne \(CRPD\)](#) gjøres til norsk lov. Endringen trådte i kraft 01.01.2026.

Natur, miljø og landbruk

Tiltaksplan for Hardangervidda og tiltaksplan for Nordfjella

Klima- og miljødepartement vil godkjenne tiltaksplan for Hardangervidda i 2026, og tiltaksplan for Nordfjella vil sendes ut til høring i 2026. Tiltaksplanene forutsetter at kommuner og andre aktører følger opp sine tiltak i planene.

Revidert avløpsdirektiv er vedtatt i EU

Direktivet må implementeres i norsk regelverk før kravene blir bindende for norske kommuner. Vi forventer at kommunene allerede nå starter planlegging og setter av midler til å oppgradere avløpsrenseanlegg, avløpsnett og annen infrastruktur for å imøtekomme kravene.

Samfunnssikkerhet og beredskap

Statsforvalteren har for 2026 fått i oppdrag å være en pådriver og veilede kommunene i etablering og bruk av kommunale beredskapsråd, med mål om at alle kommuner har etablert kommunalt beredskapsråd eller er tilknyttet et beredskapsråd innen utgangen av 2026.

Ny veileder som skal beskrive kommunenes rolle i krig

Denne, sammen med øvingskonseptet «Norge øver», anser vi som den viktigste totalforsvarsaktiviteten for kommunene i 2026.

Kommunal arealplanlegging

Teksten om klima og energi, og arealbruk og mobilitet, er oppdatert etter mer erfaring med nye statlige planretningslinjer som ble vedtatt rett før forventningsbrevet for 2025. Det er også gjort andre justeringer og tilpasninger under ulike fagtema.

Fra 01.01.2026 er det forbudt med nye næringsmessige uttak av myr til torvprodukter eller andre tekniske formål.

Kommuneøkonomi

Kommunestyret har det øverste ansvaret for den økonomiske styringen, og skal sørge for både god planlegging, tydelige prioriteringer av ressursbruken og en langsiktig, bærekraftig økonomiforvaltning.

[Kommuneloven § 14-1.](#)
[Grunnleggende krav til økonomiforvaltningen.](#)

Kommuner og fylkeskommuner skal forvalte økonomien slik at den økonomiske handleevnen blir ivarettatt over tid.

Kommuner og fylkeskommuner skal utarbeide samordnete og realistiske planer for egen virksomhet og økonomi og for lokalsamfunnets eller regionens utvikling.

Kommuner og fylkeskommuner skal forvalte finansielle midler og gjeld på en måte som ikke innebærer vesentlig finansiell risiko, blant annet slik at betalingsforpliktelser kan innfris ved forfall.

Oppdateringer gjeldende fra 2026

Oversikt over viktige regelendringer på KDD sitt ansvarsområde:

[Endringer i lover og forskrifter fra 1. januar 2026 fra Kommunal- og distriktsdepartementet - regjeringen.no](#)

Innenfor disse rammene må kommunen balansere behov og forventninger til tjenestetilbudet.

Krevende kommuneøkonomi

Kommuneøkonomien er stram og svakere enn på lenge. Etter flere år med sterk skattevekst og oppbygging av betydelige disposisjonsfond i mange kommuner, opplevde kommunesektoren en markant svikt i skatteinntektene i 2024. Samtidig har et økt kostnadsnivå bidratt til å presse økonomien ytterligere, blant annet som følge av høy utgiftsvekst, særlig innen sosialområdet, økte renteutgifter samt utfordringer med kompetanse og rekruttering. Dette har samlet sett ført til svekkede økonomiske resultater i mange kommuner, klart under et langsiktig bærekraftig nivå, også etter tilleggsbevilgningene som ble gitt mot slutten av dette året.

Selv om det er vedtatt betydelige økninger i bevilgningene i 2025 og 2026 vil dette alene ikke være tilstrekkelig til å møte utfordringene. Det økonomiske handlingsrommet vil fortsatt være begrenset, og presset på kommunenes økonomi forventes å vedvare og til dels øke i årene fremover.

Dette skyldes i stor grad langsiktige og strukturelle utviklingstrekk, som aldring av befolkningen, færre personer i yrkesaktiv alder, flere som faller utenfor arbeidslivet og et samtidig høyt sykefravær. I tillegg kommer økte forventninger og krav knyttet til sikkerhet og beredskap. Disse utfordringene må håndteres innenfor kommunenes eksisterende økonomiske og administrative rammer, noe som stiller store krav til prioritering, styring og tilpasning. For enkelte kommuner forsterkes utfordringsbildet ytterligere av endringer i inntektssystemet.

For å sikre en bærekraftig økonomi og fortsatt kunne tilby gode og likeverdige tjenester til innbyggerne, er det derfor nødvendig med tiltak som går utover rene inntektsøkninger. Kommunene må gjennomføre nødvendige omstillinger i tjenestetilbud og organisering, med mål om mer effektiv ressursbruk. Dette innebærer blant annet økt bruk av digitale løsninger, mer effektiv arbeidsdeling og en tydeligere vektlegging av langsiktig økonomisk planlegging.

Bærekraftig økonomi og styringsverktøy

En bærekraftig kommuneøkonomi innebærer å møte dagens behov uten å redusere framtidige generasjoners handlingsrom. Dette forutsetter klare prioriteringer og en mer systematisk og langsiktig tilnærming til økonomistyringen. Kommunene må bygge tilstrekkelig bufferkapasitet for å kunne håndtere inntektssvikt og uforutsette kostnadsøkninger, blant annet gjennom streng budsjettdisiplin, tett budsjettoppfølging, økt grad av egenfinansiering av investeringer og planmessig vedlikehold.

For å lykkes med dette er det avgjørende at de sentrale styringsdokumentene – kommuneplan, økonomiplan og årsbudsjett – henger godt sammen. Ambisjonene i kommuneplanen må være realistiske og tilpasset kommunens økonomiske bæreevne. Mål og handlingsregler for økonomistyringen må være tydelig forankret og aktivt følges opp. Dersom utviklingen avviker fra vedtatte rammer, må nødvendige korrigerende tiltak settes inn raskt. Det er den faktiske økonomiske utviklingen som må håndteres, ikke handlingsreglene som justeres.

Langsiktig planlegging forutsetter også et solid kunnskapsgrunnlag. Kommunene bør derfor aktivt benytte tilgjengelige styringsverktøy og data, som KOSTRA-tall, egne befolkningsprognoser, kommunefakta fra SSB og folkehelseprofiler. Samlet gir dette bedre innsikt i ressursbruk, demografiske endringer og framtidige behov, og legger grunnlaget for riktige og mer forebyggende prioriteringer over tid.

Muligheter for bedre ressursutnyttelse

I møte med de økonomiske utfordringene spiller også statens virkemidler en viktig rolle. Staten stiller krav til kommunesektoren, men har samtidig ansvar for å legge til rette for mer effektiv ressursbruk og redusere unødvendig detaljstyring. Det er derfor iverksatt flere tiltak som samlet bidrar til å redusere det statlige styringstrykket og gir kommunene større fleksibilitet i prioriteringen av egne ressurser.

Som følge av budsjettforliket om [statsbudsjett for 2026](#) på Stortinget er flere øremerkede tilskudd innlemmet i rammetilskuddet til kommuner og fylkeskommuner. Innlemminger endrer ikke det ansvaret kommunene har for ulike oppgavene. Dette styrker kommunenes handlingsrom og forenkler den økonomiske styringen. I tillegg er [beløpsgrensen for rapportering ved tildeling av øremerkede tilskudd hevet](#) fra 100 000 kroner til 1 000 000 kroner, noe som reduserer den administrative belastningen og frigjør ressurser til tjenesteproduksjon.

Samtidig begrenses effektiviseringsarbeidet i kommunesektoren fortsatt av enkelte reguleringer og normer som ikke alltid står i et rimelig forhold til kostnadene. For å møte disse utfordringene har regjeringen nedsatt en [kommunekommisjon](#), som har foreslått endringer i statlig styring for å legge bedre til rette for effektiv ressursbruk og mer fleksible løsninger i oppgaveutførelsen. For rapporten se tekstboksen ovenfor.

I tillegg kan interkommunalt samarbeid, og i enkelte tilfeller kommunesammenslåing, være nødvendige virkemidler for at kommunene skal kunne løse sine oppgaver på en forsvarlig og bærekraftig måte. Slike løsninger kan bidra til økt robusthet, større fagmiljøer og bedre kapasitet og kompetanse. Selv om tiltakene krever grundige vurderinger lokalt, representerer de viktige strukturelle grep for å møte framtidige utfordringer i kommunesektoren. Kommunal- og distriktsdepartementet vil derfor vurdere om dagens ordninger for kommunesammenslåinger er tilstrekkelige og hensiktsmessige.

Kommunene er rammestyrte og må tilpasse aktiviteten til tilgjengelige inntekter.

God økonomistyring er en grunnleggende forutsetning for likeverdige tjenester av god kvalitet.

Foto: Pixabay

Relevante rapporter

- [NOU 2026: 1 En bærekraftig kommunesektor](#)
Kommunekommisjonens første delutredning.
- [NOU 2025: 10 Teknisk beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi](#)
Utvalget gir en oppdatert vurdering av situasjonen i kommuneøkonomien, høsten 2025.
- [Ny veileder til kommuneloven om Statsforvalterens kontroll med kommuner i ROBEK og veiledning av kommuner i økonomisk ubalanse](#)
Nyttig veiledning også for kommunene.
- [Anbefalinger om nivå på sentrale økonomiske nøkkeltall for kommunal sektor](#)
På vegne av KS har Oslo Economics og Telemarksforskning utarbeidet en rapport som gir konkrete anbefalinger for økonomiske nøkkeltall i kommunal sektor.

Helse og omsorgstjenester

Kommunen skal sørge for at innbyggerne tilbys nødvendige og forsvarlige helse- og omsorgstjenester.

Langsiktig og helhetlig planlegging knyttet til kapasitet, kompetanse og kvalitet i helse- og omsorgstjenestene forutsetter at kommunen planlegger helse- og omsorgstjenestene i det ordinære økonomi- og planarbeidet. Det er viktig at tjenestene løftes opp som en sentral del i gjennomføringen av kommuneplanens samfunnsdel, for å sikre en bærekraftig trygg og fremtidsrettet samfunnsutvikling med trygge og gode tjenester.

Forebygging og styrking av folkehelse

Kommunene skal arbeide systematisk og langsiktig etter folkehelseloven, med særlig vekt på å motvirke sosiale helseforskjeller og styrke innbyggermedvirkningen.

Kommunene har også en viktig rolle i gjennomføringen av reformen [«Fellesskap og mestring - Bu trygt heime»](#). Reformen understreker nødvendigheten av tidlig innsats for å redusere behovet for helse- og omsorgstjenester, samtidig som den sikrer at nødvendige tjenester er tilgjengelige når de eldre faktisk har behov for dem. Som en del av dette arbeidet må kommunen ikke bare tilrettelegge for aldersvennlige boliger, men også sørge for et tilgjengelig og tilpasset tjenestetilbud. Kommunen bør ha en helhetlig tilnærming, der både boligtilpasning og helsetjenester er nøye koordinert for å sikre et trygt og aldersvennlig samfunn.

Kommunen **skal**, i tråd med plan- og bygningsloven § 5-1, sikre medvirkning i planprosesser. For å støtte opp under reformen [«Fellesskap og mestring - Bu trygt heime»](#) **bør** kommunene arbeide systematisk med tidlig innbyggerinvolvering, særlig av eldre og pårørende, og legge til rette for samarbeid med frivillig sektor. Slike partnerskap kan styrke aktivitet, forebygge ensomhet og bidra til at flere eldre kan bo trygt hjemme. Der kommunen har egne planer for frivillighet, kan disse brukes som et verktøy i utviklingen av aldersvennlige lokalsamfunn.

Psykiske plager og lidelser er blant våre største folkehelseutfordringer, og bidrar til betydelig helsetap, svekket livskvalitet og utenforskap. Psykiske plager og lidelser er en av de store helse- og samfunnsutfordringene i Norge, og det er nødvendig å prioritere dette området både når det gjelder forebygging, tjenestetilbud og ivaretagelse av pårørende. [Opptappingsplan for psykisk helse \(2022-2033\)](#) viser regjeringens innsats for hele det psykiske helsefeltet. Styrke psykisk helsearbeid gjennom lavterskeltilbud og forebyggende innsats. All innsats på feltet må bygge på kunnskapsbaserte tilnærminger. [Forebygging og behandlingsreformen for rusfeltet](#) gir et signal om mer forebygging og skadereduksjon. Det er et mål at bruken av rusmidler i samfunnet reduseres, blant annet ved å forebygge rusmiddelbruk blant barn og unge.

Vold i nære relasjoner og overgrep er et stort folkehelseproblem med alvorlige helsekonsekvenser og store samfunnsøkonomiske kostnader. Det er derfor viktig å forebygge vold og sørge for at de som rammes, får nødvendig hjelp.

Sosial bærekraft handler om å sikre at alle mennesker får et godt og rettferdig grunnlag for et anstendig liv.

Alkoholpolitisk handlingsplan

Alkoholloven pålegger kommunene å utarbeide en [alkoholpolitisk handlingsplan](#) (jf. § 1-7 d). En god alkoholpolitisk handlingsplan kan bidra til at kommunen når sine folkehelsemål. Planen bør konkretisere hvilke tiltak kommunen vil satse på for å nå den landsomfattende målsetningen om å redusere alkoholforbruket.

Planen bør behandles i hver kommunestyreperiode. Handlingsplanen bør også være tilgjengelig på kommunens nettsider.

Pasientsikkerhet og kvalitetsforbedring

Tilsynsoppfølging etter hendelser og ny meldeordning

Formålet med våre tilsynsaktiviteter på helse- og omsorgstjenestemrådet, er å bidra til å styrke sikkerheten og kvaliteten i tjenesten og befolkningens tillit til tjenesten.

En forholdsvis stor andel av våre tilsynssaker løses ved oversendelse til kommunen for at tjenesten selv skal behandle saken som del av sitt kvalitetsforbedringsarbeid, og med ulik grad av videre oppfølging fra vår side. I en del av disse sakene ber vi om en tilbakemelding på hva gjennomgangen har vist og eventuelle tiltak som er iverksatt eller planlagt iverksatt, samt hvordan disse vil bli fulgt opp. På bakgrunn av tilbakemeldingen vi mottar, vurderer vi om forholdet er håndtert i tråd med krav i [forskrift om ledelse og kvalitetsforbedring](#). Det betyr at vi ser på om hendelsen er gjennomgått, og om planlegging og gjennomføring av tjenesten er korrigert for å redusere risikoen for lignende hendelser.

Ny meldeordning for alvorlige hendelser trer i kraft 01.07.2026 ([Prop. 121 L \(2024-2025\) - regjeringen.no](#)), og erstatter varselordningen.

Formålet med den nye meldeordningen er å styrke pasient- og brukersikkerheten, og særlig å styrke arbeidet med læring og forbedring for å unngå lignende alvorlige hendelser i fremtiden. Meldeordningen presiserer virksomhetenes ansvar for å følge opp alvorlige hendelser som en integrert del av arbeidet med å ivareta kvalitet og sikkerhet.

Ordningen skal også bidra til at kunnskap om læring, forbedring og forebygging av alvorlige hendelser blir kjent og implementert i alle nivåer og på tvers i hele helse- og omsorgstjenesten. Et annet mål som videreføres, er at meldeordningen skal bidra til raskere identifisering av uforsvarlige forhold og bedre gjennomgang av hendelser med tanke på korrigerende tiltak for å sikre trygge tjenester.

Meldeplikten videreføres og vil fortsette å gjelde for alle virksomheter som yter helse- og omsorgstjenester. Kriteriene for meldeplikten videreføres også.

Endringer for virksomhetene

- Det innføres en frist på fem virkedager til å melde om alvorlige hendelser
- Virksomhetene skal oversende en rapport om hendelsen til Statsforvalteren innen tre måneder etter at melding er sendt
- Rapporten skal blant annet inneholde:
 - en gjennomgang av hendelsen og mulige årsaker,
 - hvilke tiltak virksomheten vil sette i verk for at lignende hendelser ikke skal skje igjen, og
 - hvordan pasienten, brukeren, nærmeste pårørende og berørt helsepersonell er fulgt opp og involvert i forbedringsarbeidet
- Virksomhetenes plikt til å involvere pasienter, brukere og pårørende i forbedringsarbeidet etter alvorlige hendelser videreføres:
 - pasienter og brukere skal få tilbud om møte med helse- og omsorgstjenesten så snart som mulig og senest innen ti dager etter hendelsen
 - formålet med møtet er blant annet å utveksle informasjon knyttet til hendelsen og avklare hvilket behov pasienten eller brukeren har for videre oppfølging

Statsforvalteren skal veilede og støtte virksomhetene i deres arbeid med å styrke kvalitet og sikkerhet i helse- og omsorgstjenestene. Vi legger opp til dialog med kommunene i forkant av implementering av ny meldeordning når føringer fra Helsetilsynet er presisert.

Vi erfarer at god kompetanse på kvalitetsforbedringsarbeid og forskrift om ledelse og kvalitetsforbedring i kommunen er nøkkelfaktorer for et tilstrekkelig godt forbedringsarbeid. Ledelse og styring er helt sentralt inn i dette arbeidet. Vi ber kommunen om å jobbe langsiktig for å bedre kvalitet i tjenestene. Dette må ses i sammenheng med implementering av forskrift om ledelse og kvalitetsforbedring i helse- og omsorgstjenestene og ny meldeordning. Vi vil derfor oppfordre kommunene til å sikre implementering og å iverksette kompetansehevende tiltak dersom det er behov for å heve kompetansen på dette området. Videre vil vi oppfordre kommunene til å implementere erfaringer og læringspunkter fra avsluttede tilsynsoppfølginger der det er hensiktsmessig.

Miljørettet helsevern

I henhold til § 9 i folkehelseloven skal kommunen føre tilsyn med faktorer og forhold i miljøet som til enhver tid direkte eller indirekte kan ha innvirkning på helsen for å fremme trygge og helsefremmende miljøer. Folkehelseloven med forskrifter setter rammer for blant annet hva slags eiendommer og virksomheter det kan føres tilsyn med, hvilke tema tilsynet kan omfatte, hvilke pålegg som kan gis, med mer. Statsforvalteren er klageinstans for vedtak fattet etter kapitlet om miljørettet helsevern.

Barn og unge

For å nå målet om at alle barn skal ha et trygt og godt oppvekstmiljø, må kommunene satse på forebyggende innsats i alle tjenesteområder. I tillegg må samarbeidet mellom sektorene være godt og koordinert for å sikre et samordnet tjenestetilbud.

Forebygging på oppvekstområdet – et felles ansvar

Statsforvalteren erfarer gjennom vår dialog med kommunene at solide grunntjenester med god kvalitet er et viktig utgangspunkt for å lykkes med forebygging og tidlig innsats. Barnehager, skoler, PP-tjeneste, kommunale helsetjenester inkludert fastlegetjenesten, Nav og barnevern er eksempler på instanser som sammen skal bidra til god oppfølging av barn og familier.

I 2026 ber vi både kommunene og fylkeskommunene om å ha særlig oppmerksomhet på å forebygge kriminalitet blant barn og unge. I flere tilsynssaker har Statsforvalteren avdekket at barn og ungdom som har vært involvert i alvorlige hendelser og kriminalitet, har opplevd konfliktfylte hjemmeforhold og vold tidlig i oppveksten sin.

Vi oppfordrer skolene til å ta i bruk [Tiltakskort for handling og samarbeid når dere er bekymret for et barn eller en ungdom](#). [Statens etatssamarbeid for utsatte barn og unge](#) har utarbeidet flere slike tiltakskort, blant annet for å bidra til styrket samarbeid mellom skole, helsetjenester, barnevern og politi. Vi minner samtidig om [Nasjonal veileder for forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme](#). Forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme er en viktig samfunnsoppgave hvor alle sektorer har et ansvar.

Det er også gitt anbefalinger til kommunene i [Nasjonal veileder for psykisk helsearbeid barn og unge](#). Formålet med veilederen er å bidra til at kommuner ivaretar barn og unge mellom 0-25 år med psykiske plager og deres familier.

Kommunens forebyggende arbeid må også utvikles i lys av bestemmelsene i velferdslovgivningen om samarbeid, samordning, rett til barnekoordinator og individuell plan. Særlig ber vi kommunene være oppmerksomme på at eventuelle uenigheter eller uklarheter om ansvarsforhold og oppgavefordeling mellom tjenestene skal håndteres av kommuneledelsen. [Nasjonal veileder for samarbeid om tjenester til barn, unge og deres familier](#) anbefales som et virkemiddel for å styrke samarbeidet mellom tjenesteområdene i kommunen.

Oppfølging av kommunens planverk for det forebyggende arbeidet

Fra og med 01.01.2022 ble det et krav at kommunestyret skal vedta en plan for å forebygge at barn og unge utsettes for omsorgssvikt eller utvikler atferdsproblemer (jf. barnevernsloven § 15-1 annet ledd). Selv om lovkravet er hjemlet i barnevernsloven, understreker vi at det er kommunen som skal utarbeide og vedta planen.

De aller fleste kommunene i Østfold, Buskerud og Akershus, samt bydelene i Oslo har nå vedtatt relevant planverk for det forebyggende arbeidet. Noen kommuner har valgt å videreutvikle en allerede eksisterende oppvekstplan, mens andre kommuner har utarbeidet et nytt planverk. Statsforvalteren erfarer at begge varianter kan være godt egnet for å oppfylle lovkravet.

I 2026 ber vi kommunene om å følge opp at vedtatt planverk iverksettes og gjennomføres i praksis. Videre at innholdet holdes oppdatert og revideres jevnlig. På den måten vil planverket bidra til at kommunens tjenestetilbud og forebyggende innsats utvikles kontinuerlig og i henhold til intensjonene.

Invitasjon til Statsforvalterens oppvekstwebinarer

Statsforvalteren arrangerer også i 2026 en webinarrekke med «oppvekstwebinarer». Webinarene tar for seg temaer som er relevante på tvers av sektorer og tjenester innen oppvekst- og velferdsområdet i kommunen.

Oppvekstwebinarene er åpne for alle. Webinarene kan følges på egen hånd, men er også egnet å følge for leder- og ansattgrupper i fellesskap. Hovedmålgruppen er ansatte i kommunene i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus, samt fylkeskommunene. Kommuner i andre fylker, og ansatte i andre instanser som jobber med barn og unge, er også velkommen.

Oversikt over kommende webinarer gjøres løpende tilgjengelig i vår kurs- og konferansekalender. Påmelding skjer direkte via nettsiden: [Kurs og konferanser | Statsforvalteren i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus](#).

Fastlegenes rolle i det forebyggende arbeidet

Kapasitetsutfordringer i tjenesten er en relevant faktor inn i samhandlingen både innenfor helse- og omsorgstjenesten og mellom ulike tjenester som skole, barnevern, kommunal legetjeneste og øvrige helse- og omsorgstjenester.

Fastlegen er barnets medisinsk faglig ansvarlige, og det bør derfor tilrettelegges slik at fastlegen kan fylle sin sentrale rolle i denne samhandlingen. Vi viser til at kommunen har det overordnede ansvaret for fastlegetjenesten. Det rettslige grunnlaget for kommunens ansvar er beskrevet i forarbeidene om faglige pålegg ([Prop. 57 L \(2021–2022\) - regjeringen.no](#)).

Innsatsområder for barnevernet i 2026

God ledelse og styring er en avgjørende forutsetning for å lykkes med forbedringsarbeid og kvalitetsutvikling i barnevernet. Forankring av barnevernets rolle og ansvar i kommunens ledelse, ledergruppeutvikling og ledersamarbeid i barneverntjenesten, samt arbeid i ledernetverk mellom barnevernsledere på tvers av kommuner, må ha høy prioritet også i 2026.

Statsforvalteren vil understøtte kommunenes satsing på ledelse og styring gjennom dialogmøter, webinarer, skriftlig oppfølgingsbrev og ledersamlinger gjennom året. Vi har også løpende tilgjengelig [råd- og veiledningstelefon](#) for kommunene på barnevernsområdet.

I 2026 ber vi kommunene gjennom ledelse og styring om å ha særlig oppmerksomhet på følgende områder:

Endringer i barnevernsloven – «kvalitetsløftet i barnevernet»

Fra og med 01.01.2026 trådte det i kraft flere endringer i barnevernsloven. Vi ber kommunene om å sikre at endringene i lov og forskrift gjøres kjent og følges opp i barnevernstjenestens praksis. Dette gjelder særlig:

- Endringer som gjelder styrket rettssikkerhet for barn og foreldre
- Endringer som skal sikre økt stabilitet og forutsigbarhet i fosterhjem
- Endringer som gjelder barn som bor på barnevernsinstitusjon
- Endringer i kravene til kompetanse for ansatte i barnevernstjenesten

Vi anbefaler Barne- og familiedepartementets oppsummering av innholdet i alle regelverksendringene på [departementets nettsider](#).

Tiltaksutvikling

Barnevernets tiltaksportefølje må være tilpasset barnevernets kjernemålgrupper iht. barnevernsloven. Vi ser at mange kommuner er i behov av en større bredde med målgruppedifferensierte og spesialiserte hjelpetiltak i barnevernet. Herunder at det enkelte barn og familie får tilpasset hjelp som forebygger behovet for mer inngripende (og kostnadsdrivende) plasseringstiltak.

Kommunene oppfordres til å samarbeide med andre kommuner om utvikling og implementering av hjelpetiltak der dette er hensiktsmessig. For eksempel kan kommunene vurdere om etablerte læringsnettverk, ledernettsverk eller interkommunale samarbeidsformer kan videreutvikles for å styrke barnevernets tilgang til målgruppedifferensierte hjelpetiltak.

Statsforvalteren anbefaler barnevernstjenestene å bruke [det oppsummerende notatet fra åtte tilsynssaker](#) (brev til barnevernstjenestene datert 15.12.2025) som del av arbeidet med kvalitets- og tiltaksutvikling i tjenesten. Oppsummeringen er blant annet relevant for barnevernets innsats med å forebygge alvorlig kriminalitet blant barn og unge.

Informasjonsplikt til Statsforvalteren om alvorlige hendelser i tjenestene

Stortinget har vedtatt en ny plikt om å informere Statsforvalteren ved alvorlige hendelser (jf. barnevernsloven § 13-5 a). Hvis det oppstår slike hendelser som gjelder barn med oppfølging fra barnevernstjenesten, ber vi dere snarest mulig om å informere Statsforvalteren. Informasjon om alvorlige hendelser i tjenestene kan sendes til Statsforvalteren skriftlig via sikker melding eller ved å kontakte oss per telefon.

Vi setter pris på at de fleste barnevernstjenestene i våre fire fylker allerede har en godt etablert praksis for raskt å informere Statsforvalteren ved alvorlige hendelser i tjenestene.

Virksomhetsstyring og internkontroll

Kommunen skal fortsatt utarbeide en årlig tilstandsvurdering om barnevernet og behandle denne i kommunestyret, gjerne sammen med en muntlig orientering om resultater, utviklingstrekk og måloppnåelse.

Statsforvalteren i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus har utarbeidet en [mal for tilstandsrapport som er tilpasset satsingsområder på barnevernsfeltet i 2026](#). Malen kan brukes fritt om kommunen ønsker det. Vi oppfordrer til å innarbeide beskrivelser av barnevernets arbeid for det enkelte år, men også analyse og vurderinger om utviklingstrekk og kvalitetsutvikling i barnevernstjenesten over tid. Barnevernstjenestene oppfordres i tillegg til å bruke styringsdata fra tilstandsrapporten som del av tjenestens løpende virksomhetsstyring og internkontroll gjennom året.

Vi har utarbeidet en mal for tilstandsrapport som er tilpasset satsingsområder på barnevernsfeltet i 2026.

Malen kan brukes fritt dersom kommunen ønsker det.

Verge eller representant for mindreårige

Statsforvalteren har blant annet ansvar for å oppnevne representanter eller verger for mindreårige som kan ha behov for den bistanden vergemålsordningen regulerer. I noen tilfeller mottar vi ikke melding når barn har foreldre som ikke kan ivareta vergeoppgavene. Vi minner om at kommunen har meldeplikt til oss i slike tilfeller. Mindreårige asylsøkere og flyktninger har samme rettigheter som andre barn, og i de tilfellene der de har ankommet Norge alene eller sammen med en voksen som ikke er foreldrene, skal de få oppnevnt en representant eller verge.

Barnehage og grunnsopplæringen

Norske skoler og barnehager skal være steder der elever og barn føler seg trygge, kan utvikle seg og trives. Lærere og andre ressurspersoner i laget rundt barn og elever er viktige for at de skal ha de beste forutsetningene for å utvikle seg, lære og trives. De må ha rom for å utforske under trygg veiledning fra ambisiøse lærere og mulighet til å bruke kreativitet og nysgjerrighet til å delta aktivt i lek og undervisning. Barn og elever må ha tro på egen mestring og kunne delta på egne premisser.

Heldigvis er det slik at de fleste barn og unge trives i barnehagen og på skolen. Likevel er det urovekkende at andelen barn som føler at de ikke passer inn, er stort.

Vi kan ikke alle bli eksperter i alt, men alle som har vært gjennom det norske utdanningssystemet skal være godt nok rustet til å være fullverdige deltakere i demokratiet vårt.

Statsforvalteren forventer at kommunene og fylkeskommunene følger med på utviklingen i sine barnehager og skoler, og følger opp med egnede tiltak der det er behov for det.

I vår dialog med kommunene vil vi i 2026 ta utgangspunkt i temaer og områder hvor vi ser at det er stor risiko for manglende regelverketterlevelse og hvor konsekvensene av dette kan være alvorlig for barn og unge. På denne måten håper vi å kunne bidra til likebehandling, kvalitet og rettsikkerhet.

Statsforvalteren er i tildelingsbrevet for 2026 blitt bedt om å prioritere blant annet barnehage- og skolemiljø, spesialpedagogisk hjelp etter barnehageloven og individuell tilrettelegging etter opplæringsloven. Disse områdene vil vi ha fokus på blant annet i vår tilsynsaktivitet og veiledning.

Skoler og barnehager skal være steder der elever og barn føler seg trygge, kan utvikle seg og trives.

Foto: Getty Images/FatCamera

Utdanningsdirektoratet har utarbeidet nye felles nasjonale tilsyn etter opplæringsloven og barnehageloven for 2026. Tilsynene omhandler reglene for politiattest i grunnskolen og reglene for dispensasjon fra utdanningskravet og dispensasjon fra pedagognorm i barnehagen. Tilsynene vil gjennomføres opp mot internkontrollkravet i kommuneloven. I 2026 vil vi gjennomføre flere tilsyn med disse temaene og de vil også være gjenstand for ulike veiledningsaktiviteter fra vår side.

Nytt helhetlig system for kompetanse- og karriereutvikling

Fra 2026 skal det innføres et nytt helhetlig system for kompetanse- og karriereutvikling. Det blir en rekke endringer i dagens ordninger for videreutdanning for ansatte i barnehage og skole, tilskuddsordningene for lokal kompetanseutvikling i barnehage, grunnskole og videregående opplæring samt veiledning av nyutdannede lærere. I januar 2026 ble det fastsatt forskrifter for følgende tre tilskuddsordninger:

- Tilskuddsordning for videreutdanning av lærere og andre yrkesgrupper i barnehage og skole
- Tilskuddsordning for lokal kompetanseutvikling i barnehage og grunnskole
- Tilskuddsordning for lokal kompetanseutvikling i videregående opplæring

Det er laget en utfyllende beskrivelse av systemet, og kommunene må følge med på endringene som gjelder, slik at de kan nyttiggjøre seg ressursene som stilles til rådighet. Fra 2026 er det like vilkår for lærere og andre ansatte i barnehage og skole til å gjennomføre videreutdanning med 25 prosent permisjon med lønn. Allerede våren 2025 ble det endringer i hvordan lærere søker om videreutdanning.

Det nye systemet skal bidra til at kommunene i større grad kan få til en helhet i egen kompetanseutvikling, herunder bedre sammenheng mellom videreutdanning og kollektiv etterutdanning.

Lokale beredskapsplaner

Alle skoler og barnehager skal utarbeide lokale beredskapsplaner i tråd med forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (2023), jf. §14. Det jobbes mye med beredskap i både barnehager og skoler, og vi er glade for at flere og flere rapporterer at de har beredskapsplaner og gjennomfører øvelser.

Både ved utarbeidelse av planverk og øvelser er det viktig med et godt samarbeid med relevante aktører som for eksempel politiet. Alle kommuner er tildelt en politikontakt som skal fungere som et kontaktpunkt mellom politiet og kommunen.

Det er også viktig å lære av hverandre. Kommuner står ofte ovenfor like utfordringer, og ved å dele erfaringer kan vi styrke den samlede beredskapen. Samhandling og erfaringsutveksling gir trygghet, effektivitet og bedre håndtering når noe skjer. Oslo kommune, gjennom Utdanningsetaten, har innført obligatorisk kurs og opplæring for alle ansatte i skolene, som omhandler hvordan ansatte skal håndtere pågående livstruende vold (PLIVO). Ved å øke lærere og ledere i skolen sin bevissthet på hva som skjer i en slik situasjon, økes også forståelsen og hensikten bak skolens beredskapsplaner og tiltakskort. Interesserte skoler og kommuner som ønsker å høre mer om PLIVO opplæringen oppfordres til å ta kontakt med Oslo kommune for erfaringsutveksling.

Barnehage

Et trygt og godt barnehagemiljø er viktig mens barna går i barnehagen, men også på lengre sikt. Statsforvalteren er kjent med at mange kommuner har jobbet med å utarbeide rutiner for trygt og godt barnehagemiljø, men at det fremdeles er variasjon når det kommer til om kommunen har ført tilsyn med dette. Vi forventer at barnehagemyndigheten i kommunen påser at barn i barnehagene har et trygt og godt barnehagemiljø. Statsforvalteren vil også i 2026 gjennomføre tilsyn med myndighetens ansvar for å påse at barnehageeier har internkontroll som sikrer at barnehagene oppfyller aktivitetsplikten. Barnehagemiljø vil også være tema på samling vi arrangerer.

Formålet med spesialpedagogisk hjelp er å gi barn tidlig hjelp og støtte i utvikling og læring av for eksempel språklige og sosiale ferdigheter. Vi er bekymret for saksbehandlingstiden i PP-tjenesten og for gjennomføringen av vedtakene. Det er viktig at barn med særlige behov blir fulgt opp tidlig og på en måte som gjør dem best rustet til skolestart.

Statistikk viser at bemanningen i barnehagene har blitt bedre. Vi hører imidlertid om for få ansatte på jobb, høyt sykefravær, mangel på vikarer og rekrutteringsutfordringer i sektoren.

I 2025 publiserte Utdanningsdirektoratet en veileder om forsvarlig bemanning i barnehagen. Veilederen har retningslinjer som gjør forståelsen og praktiseringen av barnehagelovens krav til grunnbemanning klarere. Dette inkluderer blant annet en tydeligere forventning om å sette inn vikarer når bemanningssituasjonen tilsier det. Målet er at det skal bli enklere å forvalte kravet om tilstrekkelig bemanning, slik at personalet kan drive en tilfredsstillende pedagogisk virksomhet. Statsforvalteren oppfordrer til at denne veilederen blir tatt i bruk av barnehageeier og at barnehagemyndigheten påser regelverksetterlevelse.

Skole

01.08.2024 trådte ny opplæringslov i kraft. Vi får fortsatt mange henvendelser og spørsmål om forståelsen av regelverket. Vi forventer at kommunene har arbeidet med implementering høyt på sin agenda også i 2026.

Tilpasset opplæring og individuell tilrettelegging

Opplæringsloven har endringer på sentrale områder som gjør at kommunene og skolene har måttet endre rutiner, praksis og forståelse. De største endringene er innen videregående opplæring og voksenopplæringen, men vi ser at det også er endringer som krever ekstra oppmerksomhet blant annet i kapittel 11 (tilpassa opplæring og individuell tilrettelegging). Det kommer nå tydeligere frem at kommunen og fylkeskommunen har overordnet ansvar for å gi elevene tilpasset opplæring. Det er også presisert at tilpasset opplæring betyr at elevene skal få et tilfredsstillende utbytte av opplæringen uavhengig av funksjonsnivå, og at alle skal få utnyttet og utviklet evnene sine. Presiseringen er ment å gjøre det tydelig at tilpasset opplæring gjelder for alle elever, også de med stort læringspotensial. Vi minner om at den tidligere retten til spesialundervisning er delt opp i tre rettigheter: individuelt tilrettelagt opplæring, personlig assistanse, og fysisk tilrettelegging og tekniske hjelpemidler. Våre erfaringer med spørsmål fra kommunene tilsier at vi i fellesskap må jobbe videre med forståelsen av reglene om individuell tilrettelegging, og vi forventer at kommunene holder seg oppdatert på det som gis av veiledning fra Utdanningsdirektoratet og Statsforvalteren. Noen kommuner har etablert eller benytter seg av alternative opplæringsarenaer for elevene som et ledd i arbeidet med å sikre dem tilfredsstillende utbytte av opplæringen. Vi minner også om at dersom elevene skal ha et tilbud på en alternativ opplæringsarena, må dette følge regelverket for individuelt tilrettelagt opplæring og være til elevens beste.

Rett til særskilt språkopplæring

Gode kunnskaper i norsk er viktig for at elever skal utvikle grunnleggende ferdigheter, tilegne seg faglig kompetanse, gjennomføre videregående opplæring og kunne delta i det norske samfunnet. Elever som har et annet morsmål enn norsk eller samisk, og som ikke kan norsk godt nok til å følge den vanlige opplæringen, har rett til særskilt språkopplæring.

Vi minner i den forbindelse om at elevene også har rett til morsmålsopplæring og tospråklig opplæring i fag dersom eleven trenger det. Statsforvalteren vil understreke viktigheten av at kommunene jobber godt med å oppfylle disse rettighetene, slik at formålet med reglene kan oppnås i praksis.

Kommunene må planlegge og dimensjonere for å sikre tjenester i tråd med gjeldende lovkrav. Opplæringsloven av 2024 stiller krav om flere lokale forskrifter, og vi forventer at disse nå er vedtatt og kunngjort i tråd med regelverket. Vi ber dere følge opp at nye kommunale forskrifter er vedtatt og at dette ses i sammenheng også med kommunelovens krav til internkontroll.

Statsforvalteren vil også gjennom 2026 tilby flere kurs og kommunale samlinger hvor den nye opplæringsloven er tema. Kommunene oppfordres til å delta aktivt på disse tilbudene for å sikre god regelverksforståelse i alle ledd.

Rett til et trygt og godt skolemiljø

Elevundersøkelsen 2025 viser at det er en positiv utvikling i prosentandelen elever som opplever mobbing, men at det fortsatt er for mange elever som svarer at de opplever mobbing. Meldinger til Statsforvalteren i håndhevingsordningen for skolemiljøsaker ligger fortsatt på et vesentlig høyere nivå enn før og under pandemien. I mange av sakene har skolen ikke oppfylt aktivitetsplikten fordi den ikke har satt inn egnede og tilstrekkelige tiltak. Dette må tas på alvor og krever et intensivt arbeid for å oppfylle elevenes rett til et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, inkludering, trivsel og læring. En del av dette handler også om å forebygge mobbing og andre krenkelser. Kommunene må sørge for at skolene har en riktig forståelse av regelverket og oppdatert faglig kompetanse. Vi forventer at kommunene jobber kontinuerlig og systematisk for å forebygge krenkelser og fremme trygge og gode skolemiljø. Elever som ikke har det trygt og godt må få god hjelp raskt.

I en del tilfeller er det nødvendig å samarbeide med andre velferdstjenester for å gi elever den hjelpen de trenger, og vi forventer at kommunene sikrer at reglene om samarbeid mellom velferdstjenester oppfylles dersom elevens behov tilsier at det er nødvendig. Gjennom våre saker ser vi at det er særskilte utfordringer knyttet til elever i videregående opplæring for å sikre koordinerte tjenester. Dette er et tema vi vil ha særskilt oppmerksomhet rettet mot i 2026 og hvor det ofte er avgjørende med samarbeid mellom fylkeskommuner og kommuner.

Økende skolefravær

Statsforvalteren er bekymret for økende skolefravær og om elevene det gjelder får den oppfølgingen de har behov for. Kommunene og fylkeskommunene fikk fra 01.08.2024 en skjerpet plikt til å følge opp fravær. Vi forventer at kommunene sikrer at plikten blir oppfylt. Oppfølgingsplikten gjelder alt fravær og fra første dag en elev er borte fra opplæringen. Formålet er å oppnå mer nærvær i skolen og forebygge at elever utvikler urovekkende eller høyt fravær, gjennom på et tidlig stadium å avdekke årsaken til og følge opp fraværet. Kommunene bør ha gode rutiner og system for registrering av fravær, avdekking av fraværsmønstre og samarbeid med hjemmet. Det er viktig at oppfølgingen av elevers fravær starter tidlig, at man bruker tid med elevene på å forstå årsaken til fraværet og at tiltakene som settes inn er egnede, tilstrekkelige og lovlige. Plikten må også ses i sammenheng med opplæringsplikten og -retten, samt reglene om skolemiljø, tilpasset opplæring og individuell tilrettelegging, og samarbeid mellom velferdstjenester.

Eksamen og vurdering

Eksamen og vurdering har fått mye oppmerksomhet de siste årene. Sammen med sektor fortsetter Utdanningsdirektoratet arbeidet med å forbedre gjennomføringen og kvaliteten ved eksamen. Flere endringer er allerede gjennomført, blant annet som følge av nye læreplaner, nye prøveformer og KI. Vi har nasjonale rammer for standpunktvurderingen gjennom læreplanene og annet regelverk. Rammene skal gi felles retning for vurderingspraksis og karaktersetning, men det er også et betydelig handlingsrom som må konkretiseres lokalt. Direktoratet vil i 2026 styrke arbeidet med standpunktvurdering, og det er utviklet [flere støtteressurser](#) som kan hjelpe lærerne i arbeidet med læreplaner og vurdering. Vi oppfordrer kommuner og skoler til å ta disse i bruk.

Gjennom ny opplæringslov og forskrift har Statsforvalteren overtatt ansvar for å behandle klager på blant annet standpunkt i videregående opplæring. Vi gjennomfører hurtigklage for de som kvalifiserer for dette, i hovedsak for fag som avsluttes i videregående opplæring, men vi tilstreber også å kunne gi en rask behandling av klager for 10. trinn. Det vil da være viktig at skolene har beredskap til å kunne fatte nye vedtak før sommerferien for disse. Vi vil også minne om at skolen kan omgjøre standpunktkarakteren til gunst for klageren.

Velferd og sosial

Det er et mål å motvirke diskriminering og fremme inkludering, forebygge utenforskap og redusere de sosiale forskjellene i samfunnet.

Råd og veiledning fra Statsforvalteren på velferdsområdene

Statsforvalteren har tilgjengelige veiledningstelefoner for kommunene innen flere velferdsområder. Blant annet kan vi kontaktes for råd og veiledning om problemstillinger som gjelder kommunenes ansvar etter sosialtjenesteloven, integreringsloven og boligsosialloven. Informasjon om åpningstid for veiledningstelefonene finner du på [nettsidene våre](#). Vi arrangerer også flere webinarer om regelverksforståelse og kommunenes praksis gjennom 2026. Invitasjon til kurs, opplæring og webinarer gjøres løpende tilgjengelig i vår [kurs- og konferansekalender](#).

Landsomfattende tilsyn ved Nav-kontorene

Statsforvalteren har de siste to årene gjennomført landsomfattende tilsyn med Nav-kontorenes ansvar for tjenesten økonomisk rådgivning til personer i en vanskelig økonomisk situasjon. Tilsynet er nå avsluttet, men vi anbefaler kommunen å bruke [materiellet fra Statens helsetilsyn](#) til utviklings- og forbedringsarbeid også fremover. Veilederen og tidligere tilsynsrapporter kan være til god hjelp for kvalitetsutvikling ved Nav-kontoret, uavhengig av om Nav-kontoret har inngått i det landsomfattende tilsynet eller ikke.

Tema for landsomfattende tilsynsaktivitet med sosiale tjenester i 2026-2027 er barns behov når familien søker sosialhjelp. Tilsynsaktiviteten er frivillig og innebærer at Nav-kontoret gjennomfører en egen vurdering. Statsforvalteren vil ha en rolle som pådriver for forbedring av praksis og understøtte Nav-kontorenes eget forbedringsarbeid i perioden for tilsynet. Kommunene vil motta mer informasjon og invitasjon til å delta i tilsynet første halvår 2026.

Kvalifiseringsprogrammet – et satsningsområde for praksisdeling

[Kvalifiseringsprogrammet \(KVP\)](#) skal bidra til å sikre tett og koordinert oppfølging over tid og er en rettighet brukere har etter sosialtjenesteloven. Vi ser at kommunene i ulik grad lykkes med å informere, rekruttere og følge opp deltakere i KVP. Kommunene må være særlig oppmerksomme på at brukere som fyller vilkårene for deltagelse, får tilbud om dette og at KVP gis nødvendig prioritet og lederforankring i Nav-kontorene. Under Nav-ledersamlingen i 2025 delte flere kommuner viktige erfaringer fra oppfølging av KVP. Vi anbefaler ledere ved alle Nav-kontorene å prioritere erfaringsdeling med andre ledere fremover. Videre at innsikt fra erfaringsdeling mellom ledere brukes til utviklingsarbeid og oppfølging av KVP ved Nav-kontoret fremover.

Endringer i integreringsloven – introduksjonsprogrammet

Det er vedtatt endringer i integreringsloven og flere av disse trådte i kraft 01.01.2026. Lovendringene skal blant annet bidra til mer arbeidsretting og formell opplæring i introduksjonsprogrammet. Videre er regelverket forenklet slik at det skal bli lettere å følge opp for kommunene. Vi oppfordrer kommunene til å sette seg godt inn i [Integrerings- og mangfoldsdirektoratets oppsummering av lovendringene](#) og oppdatert [veileder til integreringsloven](#).

Endringer i krisesenterloven

Fra og med 01.01.2026 trådte det i kraft flere endringer i krisesenterlova som tydeliggjør det kommunale ansvaret. Formålet med lovendringene er å legge til rette for et krisesentertilbud der kvinner, menn og barn som er utsatt for vold i nære relasjoner, får et helhetlig tilbud som er tilpasset deres behov og livssituasjon. Blant annet er det tydeliggjort i loven at kommunen har plikt til å sørge for likeverdige alternative krisesentertilbud også for brukere som ikke kan benytte det vanlige botilbudet ved krisesenteret, for eksempel brukere med rusproblemer eller psykiske helseutfordringer. Det er også tydeliggjort at krisesentertilbudet skal omfatte oppfølging i reetableringsfasen i samarbeid med andre deler av tjenesteapparatet, for å sikre tidlig og koordinert hjelp.

Vi anbefaler informasjon på [Barne- og familiedepartementets nettsider](#) som oppsummerer endringene i krisesenterlova. Statsforvalteren sendte også et eget brev til alle kommunene datert 22.12.2025 med ytterligere informasjon om lovendringene og hva de innebærer.

Rettighetene for mennesker med nedsatt funksjonsevne – CRPD

Det er gjort endringer i menneskerettsloven slik at [FNs konvensjon om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne \(CRPD\)](#) gjøres til norsk lov. Endringen trådte i kraft 01.01.2026. Kommunene skal følge opp CRPD i alle sektorer og tjenesteområder. Kultur- og likestillingsdepartementet og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har besluttet å forlenge den nasjonale CRPD-satsingen i ytterligere et år, ut 2026. Hensikten er å understøtte kommunenes opplærings- og utviklingsarbeid på området. Vi oppfordrer i denne forbindelse kommunene til å sette seg godt inn i [Bufdirs veiledningsmateriell og ressurser til bruk for kommunene i implementeringsarbeidet](#).

Klimaomstilling

Kommunen må arbeide aktivt og målrettet for lavest mulig utslipp innen sine ansvarsområder.

Innen 2050 skal Norge være et lavutslippssamfunn og ha redusert klimagassutslippene med 90-95 % sammenliknet med referanseåret 1990. Beregninger viser at vi ved utgangen av 2024 bare hadde klart å redusere utslippene med 13 %. For å håndtere de økende klimautfordringene må vi omstille samfunnet. Dette innebærer kraftig reduksjon i klimagassutslipp, klimatilpasning og omstilling til et bærekraftig lavutslippssamfunn.

Gode og oppdaterte styringsdokumenter er viktig

Kommunen må ha en overordnet oversikt over direkte utslipp fra egen virksomhet, samt egen energibruk, energieffektiviseringstiltak og muligheten for lokal energiproduksjon. Miljødirektoratet gjør årlige beregninger av [kommunenes direkteutslipp](#), og NVE lager [kommunefordelt energiregnskap](#) over kraftforbruket, som bør være en del av kunnskapsgrunnlaget i kommunens klima- og energiarbeid. For å redusere utslippene i kommunen, er det viktig at de overordnede styringsdokumentene har fastsatt ambisiøse mål og konkrete tiltak og virkemidler for klimaomstilling og effektiv og fleksibel energibruk.

Kommuner som ikke har en oppdatert klima- og energiplan, må enten revidere denne eller integrere temaet i kommuneplanens samfunnsdel. Innen dette feltet pågår det mye utviklingsarbeid og nyskaping. Samtidig oppjusteres de nasjonale klimamålene jevnlig og overordnede føringer kan endres. Det er derfor viktig at styringsdokumentene revideres regelmessig for å holde seg relevante inn i kommunens arbeid.

Samfunnsutvikling for økt reduksjon i utslipp og forbruk

Kommunen har en særlig viktig rolle som samfunnsutvikler og må legge til rette for at næringsliv og innbyggere kutter sine utslipp, reduserer sitt forbruk og omstiller seg til et lavutslippssamfunn og en sirkulær økonomi. Det er positivt at flere kommuner har økende oppmerksomhet på rehabilitering og gjenbruk av bygninger, ombruk av byggematerialer, møbler og klær og materialgjenvinning for å redusere forbruk. Alle kommuner må tilrettelegge for utsortering, innsamling og behandling av avfall fra husholdningene som kan materialgjenvinnes eller ombrukes.

Innenfor vår region er det stor variasjon i kommunenes størrelse, innbyggertall og tilgjengelige ressurser, men alle kommuner må prioritere klimaomstillingsarbeidet innen sine virksomheter. Arbeidet må ses på som en integrert del av kommunens oppgaver, og vi oppfordrer til å samarbeide over kommunegrensene, knytte seg til nettverk og delta i regionale samarbeid slik at klimaomstilling løftes som tema og ses i en større sammenheng.

Statlige planretningslinjer for klima og energi gir tydelige føringer for hvordan staten, fylkeskommunene og kommunene skal vektlegge klima og energi i sin virksomhet og myndighetsutøvelse.

Retningslinjene er sektor- og virksomhetsoverskridende, og skal støtte opp under arbeidet med å nå FNs bærekraftsmål.

Natur, miljø og landbruk

Kommunene har en nøkkelrolle i arbeidet med å stanse naturtapet og et hovedansvar for bærekraftig arealbruk.

Naturmangfold må ivaretas

Tap av naturmangfold skjer i et så høyt tempo at man snakker om en naturkrise. Naturmangfold går tapt som følge av blant annet arealinngrep, arealbruksendringer, forurensning og klimaendringer. Kommunene har en nøkkelrolle i arbeidet med å stanse dette naturtapet i kraft av å være både planmyndighet og forvaltere av store eiendommer. Stortingsmelding 35 (2023-2024) *Bærekraftig bruk og bevaring av natur, er Norges handlingsplan for naturmangfold*. Prinsippet om at kommunen har hovedansvaret for bærekraftig arealbruk ligger fast i meldingen. Bærekraftig bruk forutsetter at naturen tas vare på, ikke bare i form av verdifulle naturtypeforekomster, men også i form av funksjonelle økologiske nettverk over større områder. Med dette som bakteppe forventer vi at hensynet til naturmangfold står sentralt i kommunens planlegging og at de samlede virkningene av eksisterende og planlagt arealbruk vektlegges.

Alle tiltak som berører naturen, skal baseres på et oppdatert og godt kunnskapsgrunnlag eller føre-var-prinsippet. Kartleggingsstatus viser at det også i våre områder er store kunnskapshull om naturmangfoldet. Vi forventer at kommunen kjenner til sine vesentlige kunnskapshull og søker å få tettet disse og vektlegger «føre-var-prinsippet» ved tiltak i områder som er dårlig kartlagt.

Vi oppfordrer kommuner med skogeiendommer med viktige naturverdier, til å tilby arealer for vern etter naturmangfoldloven. Restaurering av grøftede myrer er et annet tiltak i tråd med nasjonale og internasjonale målsettinger. Statsforvalteren restaurerer myr og annen natur i og utenfor verneområder, og kan bistå kommuner på dette feltet. Vi tar gjerne imot henvendelser fra kommunene om både vern og restaurering av natur på kommunal grunn. Det finnes en rekke tilskuddsordninger der kommunene kan søke om midler til å ta vare på truet natur, herunder restaurering. Vi ser at kun et fåtall av kommunene i regionen søker om slike tilskudd og oppfordrer derfor alle våre kommuner til å se nærmere på denne muligheten.

Villrein

I 2024 behandlet Stortinget en egen melding om villreinen, og vedtok mål om at den negative utviklingen i villreinområdene må stoppes innen 2030, og at alle villreinområdene skal oppnå minimum middels kvalitet etter kvalitetsnormen innen 2050. De nasjonale villreinområdene skal ha god tilstand senest innen 2100. Vi forventer at kommunene bidrar til å ta tilstrekkelig hensyn til villreinen i sin arealforvaltning etter plan- og bygningsloven og i øvrig saksbehandling som berører villrein, herunder

motorferdsel i utmark. Det er spesielt utfordringer for å sikre tilgang til leveområder og viktige trekkområder. Flere steder er det snakk om å restaurere villreinområder ved å kanalisere bort menneskelig ferdsel som fortrenger villreinen. Dette kan gjøres gjennom sti- og løypeplaner for villreinområdene.

Klima- og miljødepartement vil godkjenne tiltaksplan for Hardangervidda i 2026, og tiltaksplan for Nordfjella vil sendes ut på høring i 2026. Tiltaksplanene vil inneholde en lang rekke ulike tiltak som skal bedre tilstanden til villreinen, og omfatter blant annet arealforvaltning, forvaltning av motorisert ferdsel og friluftslivsferdsel, og revidering av konsesjoner for kraftutbygging. Tiltaksplanene forutsetter at kommuner og andre aktører følger opp sine tiltak i planene.

Avløp

Det er en grunnleggende forutsetning for helse, miljø og sikkerhet å ha en velfungerende avløpsinfrastruktur. Klimaendringer, arealendringer og befolkningsvekst øker belastningen på avløpsinfrastrukturen. Utslipp av avløpsvann skal ikke forringe vannforekomster eller vanskeliggjøre oppnåelse av miljømålene i vannforskriften.

Vi forventer at kommunene har en overordnet plan for avløp, ofte omtalt som hovedplan for avløp, temaplan eller tilsvarende. Den overordnende avløpsplanen skal være kommunens styringsdokument og verktøy for håndtering av avløp, både på både kort og lang sikt. Planen skal forankres i kommunens behov for tiltak og investeringer. Planen skal se ulike mål og prioriteringer i sammenheng, og bidra til at vannmiljømålene i vannforskriften oppnås. Videre forventer vi at kommunene gjennomfører en klimatilpasset miljørisikovurdering av det totale avløpssystemet. Miljørisikovurderingen skal være en viktig del av grunnlaget for den overordnede avløpsplanen og beredskapsplanen.

Dårlig ledningsnett og innlekking av fremmedvann anses i dag å utgjøre det største driftsproblemet ved norske avløpsanlegg. Vi forventer at kommunene iverksetter tiltak som begrenser utslipp fra avløpssektoren, både på avløpsrenseanleggene og avløpsnettet. Dette inkluderer tiltak som reduserer tilførsler av overvann til avløpssystemet. Kommunene må også ha oversikt over sine overløpspunkter, måle/beregne utslippsdata for disse og rapportere dette som en del av den årlige egenkontrollrapporteringen til staten.

Når kommunen legger opp til nye utbygginger, må planene ses opp mot tilstand og kapasitet på avløpsinfrastrukturen. Planlegging av nye utbygginger må ikke skje i områder uten tilstrekkelig avløpskapasitet, eller på bekostning av tiltak satt i verk for å sikre at kommunen driver i tråd med krav for avløp gitt i eller i medhold av lov. Vi presiserer at det vil være i strid med forurensningsloven § 7 dersom avløpsvann fra ny bebyggelse tilknyttes et avløpsanlegg som ikke overholder krav i tillatelse eller forurensningsregelverket. Vi viser til kapittelet om kommunal arealplanlegging for mer informasjon om dette.

Vi forventer at kommunene ved utvikling og oppgradering av avløpsinfrastrukturen, hensyntar *Helhetlig tiltaksplan for en ren og rik Oslofjord med et aktivt friluftsliv*, der det slås fast at tilstanden for livet i Oslofjorden er svært alvorlig. Det er behov for å redusere tilførsler av nitrogen fra avløpssektoren, ved blant annet raskere ledningsnettfornyelse, bedre regulering av båtseptik, samt innføring av nitrogenrensning ved renseanlegg som har utslipp til Oslofjordens nedbørsfelt. Statsforvalteren ser positivt på samarbeid mellom kommunene for å innføre nitrogenrensning av kommunalt avløpsvann til Oslofjorden.

Vi ønsker også å gjøre oppmerksom på at revidert avløpsdirektiv er vedtatt i EU. Direktivet må implementeres i norsk regelverk før kravene blir bindende for norske kommuner. Det nye direktivet innebærer strengere krav til oppsamling og rensing av kommunalt avløpsvann. Vi forventer at kommunene allerede nå starter planlegging og setter av midler til å oppgradere avløpsrenseanlegg, avløpsnett og annen infrastruktur for å imøtekomme kravene.

Vi minner om vass- og avløpsanleggslovas bestemmelser om eierskap for nye avløpsanlegg større eller lik 50 pe. Lovens § 1 fastsetter at nye vann- og avløpsanlegg skal eies av kommunen. Unntaksvis kan kommunen gi tillatelse etter lovens § 2, til at avløpsanlegg eies av private der eierskapet er organisert som andelslag eid av brukerne.

Vi ønsker også å opplyse om at kommunen har mulighet til å pålegge eieren av en eiendom som er tilknyttet et kommunalt avløpsanlegg, å koble overvann helt eller delvis fra avløpsanlegget eller fordrøye overvannet før påslipp til anlegget, for å avlaste avløpsanlegget. Kommunene har også i 2025 fått anledning til å pålegge eieren å gjennomføre tiltak for å håndtere overvannet på egen eiendom, eller å lede overvannet til et annet avløpsanlegg eller en alternativ avrenningsvei.

Jordvern og økt matberedskap

Kommunen skal legge gjeldende nasjonale og regionale føringer for jordvern og landbruk til grunn for samfunns- og arealplanleggingen. Det er også satt nasjonale mål for økt selvforsyning av jordbruksvarer i [meldingen om totalberedskap](#) som ble vedtatt av Stortinget i 2025 og [meldingen om matberedskap](#) som ble vedtatt av Stortinget i 2024. For å lykkes med dette, må areal som egner seg for matproduksjon ikke bygges ned. [Nasjonal jordvernstrategi](#) ble sist oppdatert av Stortinget i 2023, og jordvernmålet er strammet inn til at årlig omdisponering av dyrka jord skal begrenses til under 2000 dekar per år, og at jordbruksareal skal bevares for framtidig matproduksjon. Jordvern handler også om bevaring av dyrkbar jord, og jordsmonnet som grunnlag for naturmangfold, skog, karbonlagring og viktige økosystemtjenester, som flomdemping, fordøyning og filtrering av vann. Hensynet til jordvern er også styrket i [Statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet](#), som ble oppdatert i desember 2024.

[Nasjonale og regionale interesser for jordvern - klargjøring av motsegnspraksis er gitt i rundskriv M-1/2025.](#)

Vi viser også til Landbruks- og matministerens brev til kommunen av januar 2021, mars 2022 og januar 2024, som er gjengitt på vår [nettside for jordvern](#). Brevene viser kommunens oppgaver for å sikre jordressursene, og tydeliggjør jordvern og matproduksjon som samfunnsviktige hensyn. Vi anbefaler at kommunen vurderer en nullvisjon for omdisponering av dyrka jord.

Kommunen bør vurdere revisjon eller utarbeiding av nye temaplaner og/eller kommunedelplaner for landbruk og kommunal jordvernstrategi. Kommunen kan søke Landbruksdirektoratet om tilskudd til utarbeiding av kommunal jordvernstrategi. Formålet med kommunal jordvernstrategi er økt kunnskap om jordbruksarealene og økt oppmerksomhet om jordvern og tiltak for å redusere omdisponering av dyrka og dyrkbar jord. En kommunal jordvernstrategi vil ikke være juridisk bindende, men bør være politisk forankret og være retningsgivende for kommunens arealplanlegging, byggesaksbehandling og landbruksforvaltning. Den bør ligge til grunn for rullering av kommuneplanens arealdel, samt ved utarbeidelse av nye kommunedelplaner og reguleringsplaner. Jordvernstrategiens ambisjon, mål og prinsipper bør innarbeides i kommuneplanens samfunnsdel.

Jordvernmålene gjelder for hele landet og inn- og utmarksbeiter, stølsområder med grasproduksjon er også verdifulle for matproduksjon/-beredskap og som kulturlandskap. Setring/stølsdrift har kommet inn på UNESCOs liste over immateriell kulturarv i 2024, og slike områder bør ivaretas i kommunens arealplaner. Vi anbefaler at kommunene utarbeider beitebruksplan.

Samfunnssikkerhet og beredskap

Totalforsvarsåret 2026 setter rammene for mye av det forebyggende arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap i 2026. Oppdaterte risiko- og sårbarhetsanalyser og beredskaps- og kontinuitetsplaner skal legge grunnlaget for øvelser og håndtering av reelle hendelser.

Totalforsvarsåret 2026

2026 er utpekt som Totalforsvarsåret, med mål om å styrke samspillet mellom sivile og militære aktører for å håndtere kriser og krig. Kommunene har en nøkkelrolle i totalforsvaret, gjennom å sikre kontinuitet i kritiske samfunnsfunksjoner, beskytte befolkningen og bidra til nasjonal motstandskraft. Kommunens overordnede ansvar i denne sammenheng er beskrevet gjennom pliktene i sivilbeskyttelsesloven og forskrift om kommunal beredskapsplikt.

Vi forventer at kommunene prioriterer beredskapsarbeid, oppdaterer planer og deltar aktivt i øvelser og samarbeid med statlige, private og frivillige aktører. Statsforvalteren har for 2026 blant annet fått i oppdrag å være en pådriver og veilede kommunene i etablering og bruk av kommunale beredskapsråd, med mål om at alle kommuner har etablert kommunalt beredskapsråd eller er tilknyttet et beredskapsråd innen utgangen av 2026. Videre skal vi bidra til at alle kommuner er forberedt på sikkerhetspolitisk krise/krig, ved å ha oppdaterte risiko- og sårbarhetsanalyser som inkluderer hendelser i øvre krisespekter.

Mot sommeren er det ventet en ny veileder som skal beskrive kommunenes rolle i krig. Denne, sammen med øvingskonseptet «Norge øver», anser vi som den viktigste totalforsvarsaktiviteten for kommunene i 2026.

Oppdatering og samordning av planverk

Den sikkerhetspolitiske situasjonen, klimautfordringer og økende digital sårbarhet stiller stadig større krav til oppdatering og samordning av beredskapsplaner. Dette gjelder både internt i kommunen og på tvers av kommunegrenser, samt i samarbeid med sivile og militære aktører. Vi oppfordrer kommunene til aktivt å vurdere samarbeid med frivillige organisasjoner og næringslivet for å styrke beredskapsarbeidet. Slike partnerskap kan bidra med ressurser, kompetanse og fleksibilitet som er verdifulle i krisesituasjoner. Dette må også ses i sammenheng med etableringen eller videreutviklingen av kommunale beredskapsråd, og oppdatering av planverk.

Norge øver

I «Norge øver» er ambisjonen at alle norske kommuner gjennomfører en diskusjonsøvelse om deres ansvar og roller i krig. DSB lager i samarbeid med statsforvalterne ulike scenariofortellinger, som skal tilpasses regionale utfordringer og problemstillinger og benyttes i øvelsene. Det vil også bli utarbeidet spørsmålsskort med ulike temaer, blant annet:

- Helseberedskap
- Evakuering
- Alliert mottak
- Arealplanlegging
- Krisekommunikasjon

Tilsyn med kommunal beredskapsplikt og samfunnssikkerhet i kommunal arealplanlegging

Vi vil fortsette med å føre tilsyn med kommunal beredskapsplikt i utvalgte kommuner i 2026. Mer informasjon om disse tilsynene gis i eget informasjonsskriv til beredskapsledere/-koordinatorene i hver kommune. I 2026 vil sikkerhetspolitisk krise/krig og kommunale beredskapsråd i større grad enn før være tema under tilsyn.

Samfunnssikkerhet i arealplanlegging er omtalt under kapittelet om kommunal arealplanlegging 2026. Vi understreker viktigheten av et tett samarbeid mellom kommunens plan- og beredskapskapasiteter, samt å vurdere tidligere godkjente arealplaner opp mot endringer i samfunnet. Ved nye planer for storulykkevirksomheter eller ved rulling av planer, må risikoen ivaretas og synliggjøres med hensynssoner i plankartet med tilhørende bestemmelser. Vi vil i 2026 kartlegge at beredskapsplaner for storulykkevirksomheter er samordnet med overordnede beredskapsplaner.

Beredskapskoordinatorene i hver kommune vil motta et eget informasjonsskriv fra samfunnssikkerhet- og beredskapsstaben, hvor vi informerer om de kommunerrettede aktivitetene vi har planlagt i 2026. Dette inkluderer også plan for tilsyn med kommunal beredskapsplikt og mer informasjon om planlagt øvingsaktivitet.

Egenberedskap

Beredskap handler om å være forberedt på uønskede og uforutsette hendelser, og behovet er like viktig i eget hjem og nabolag, som i kommune, fylke og andre virksomheter. Kommunen har særlig ansvar for å oppmuntre innbyggere til å utvikle robust egenberedskap slik at de kan ta vare på seg selv i kriser – enten det skyldes ekstremvær, sabotasje eller andre hendelser.

Direktoratet for samfunnssikkerhet- og beredskap (DSB) anbefaler befolkningen å sørge for at de kan klare seg selv i opptil en uke. Bakgrunnen for rådene er dagens sikkerhetspolitiske situasjon i Europa, klimaendringer og samfunnets avhengighet av strøm, vann og mobilnett. Ved at flest mulig er forberedt på å klare seg selv i en uke, kan myndigheter og nødetater prioritere dem som trenger mest hjelp under en krise.

Kommunen bør aktivt oppfordre innbyggerne til å ha god egenberedskap året rundt, og oppfordres til å delta i DSBs egenberedskapskampanje i uke 44 for å kunne gi innbyggerne konkrete råd.

For at kommunen skal kunne håndtere kriser effektivt og opprettholde kritiske tjenester, er det avgjørende at kommunen i seg selv også har god egenberedskap. I 2025 kom DSB med råd om egenberedskap for virksomheter. Alle virksomheter bør ha en plan for hva de skal gjøre ved ulike kriser.

Hovedpunktene i DSBs anbefalinger om egenberedskap:

- Vær forberedt på kunne klare deg i én uke
- Sikre basisbehov som vann, mat og varme
- Ha fokus på felles egenberedskap gjennom samarbeid med familie, venner og naboer
- Tenk psykisk helse og fellesskap
- Vær kritisk i din vurdering av informasjon som spres

Foto: Simen Prestaasen/DSB

Helseberedskap

Behovet for oppdatering og samordning av beredskapsplaner, samarbeid med sivile og militære aktører, frivillige organisasjoner og næringslivet gjelder også helsesektoren. Vi oppfordrer kommunene også her til aktivt å vurdere samarbeid med frivillige organisasjoner og næringslivet også i helsesektoren. Slike partnerskap kan bidra med ressurser, kompetanse og fleksibilitet som er verdifulle i krisesituasjoner.

Vi forutsetter at kommunene fortsetter oppfølgingen av sårbarheter og tiltak identifisert i gapanalysene for kommunesektoren og primærhelsetjenesten i 2024, så langt disse kan løses lokalt eller bilateralt. Vi viser også til "Melding St. 5 om helseberedskap - fra pandemi til krig i Europa" og ber om at kommunene gjennomgår og oppdaterer sine helseberedskapsplaner opp mot risikoområdene, dersom dette ikke allerede er gjort.

Vi oppfordrer helsetjenestene til å ha lav terskel for å gjennomføre eller delta i øvelser, både internt og med eksterne samarbeidspartnere, for eksempel gjennom helsefelleskapene.

Som tidligere understreker vi viktigheten av å sikre nødvendig og tilgjengelig samfunnsmedisinsk kompetanse, inkludert en ordning med stedfortreder for kommuneoverlegen. Erfaringer fra ulike beredskapshendelser viser at kommuneoverlegefunksjonen er helt sentral i beredskapssammenheng.

Fem konkrete råd for å styrke beredskapen i en virksomhet:

- Kartlegg kritiske områder
- Vurder konsekvenser av forstyrrelser/stans
- Skaff oversikt over avhengigheter
- Sikre drift ved hendelser
- Utarbeid en plan for gjenoppretting og normalisering

Foto: Getty Images

Andre forhold

Offentlighetsloven

Vi minner om at både innsynskrav og klager over avslag på innsyn skal behandles «utan ugrunna opphald», jf. offentleglova §§ 29 og 32. Sivilombudet har gitt uttrykk for at innsynskrav bør behandles innen én til tre arbeidsdager, og at kommunens og Statsforvalterens samlede saksbehandlingstid i klagesakene ikke bør overstige to uker. Den automatiske klageadgangen som oppstår dersom kommunen ikke har besvart et innsynskrav innen fem arbeidsdager gir liten effekt dersom den forberedende klagesaksbehandlingen i kommunen trekker ut i tid. I de tilfellene hvor Statsforvalteren opphever kommunens vedtak, ber vi om at det raskt tas stilling til innsynskravet på nytt. Sivilombudet har uttalt at forvaltningsorganer må sørge for å organisere seg slik at lovens korte frister oppfylles. Dersom dere i enkeltsaker ser at kommunen ikke klarer å overholde fristene, bør parten orienteres om forventet saksbehandlingstid.

I klagesaker etter offentleglova skal Statsforvalteren vurdere om klager har rett til helt eller delvis innsyn i de dokumentene/opplysningene som kommunen har avslått innsyn i. For å kunne ta stilling til dette er det viktig at kommunen oversender alle dokumentene i saken, dvs. også de dokumentene som kommunen har unntatt fra innsyn.

Habilitet

Kommuneloven skal blant annet bidra til at kommuner er tillitsskapende, jf. lovens § 1-1. I dette ligger det blant annet at hensyn som etikk, rettssikkerhet og åpenhet skal ivaretas. Reglene om inhabilitet i forvaltningsloven og kommuneloven skal bidra til at forvaltningsvedtak treffes på et objektivt grunnlag, uten påvirkning av utenforliggende hensyn.

Statsforvalteren forventer at kommunene har rutiner som sikrer at den enkelte tjenestemann vurderer sin habilitet før vedkommende deltar i saksbehandlingen eller treffer avgjørelsen i en sak. En folkevalgt representant skal i god tid si fra om forhold som gjør eller kan gjøre ham inhabil, slik at det blir mulig å innkalle varamedlem til å møte og delta ved avgjørelsen av inhabilitetsspørsmålet, og eventuelt tiltre ved realitetsbehandlingen hvis det folkevalgte organet kommer til at vedkommende er inhabil.

Tobakkskadeloven

Det er innført røykeforbud på lekeplasser og utendørs idrettsområder fra 01.01.2026. Kommunen og Sysselmesteren fører tilsyn med at røykeforbudet overholdes.

Kommunen kan gi pålegg om retting og tvangsmulkt ved brudd på røykeforbudet. Det er den ansvarlige for området som kan ilegges reaksjoner, ikke den enkelte røyker. Den ansvarlige for området kan klage på kommunens vedtak til Statsforvalteren.

Samordning av statlig tilsyn

Statsforvalteren samordner statlige tilsyn rettet mot kommunesektoren for å sikre best mulig koordinering, effektivitet og læring.

Samordningen er i utgangspunktet planlagt å skje periodevis, men i praksis foregår den løpende, da tilsynsmyndighetene av ulike årsaker ikke alltid klarer å planlegge innen hovedfristen 1. desember året før. Dette betyr at kommunene må følge med på [Tilsynskalenderen](#) for å holde seg orientert om de planlagte tilsynene for inneværende år.

I informasjonsbrev datert 08.12.2025 informerte vi om planlagte statlige tilsyn per denne datoen for 2026. Brevet inneholdt også et [notat](#) som beskriver tilsynsetatenes prioriteringer og satsinger på de respektive tilsynsområdene for 2026. Hensikten er å gi kommunene og fylkeskommunene bedre oversikt og forutsigbarhet.

Vi oppfordrer kommunene til å gi oss en tilbakemelding på våre gjennomførte tilsyn, gjennom [denne lenken](#).

Kommunal arealplanlegging

Tidlig kjennskap til føringer gir økt forutsigbarhet og effektivitet, og dessuten tid til å vurdere gode løsninger. Kommunen har et stort ansvar for å ivareta nasjonale og viktige regionale interesser.

Om kommunen følger føringene, reduseres sannsynligheten for innsigelser, noe som kan bidra til mer effektive planprosesser og bedre ivaretagelse av lokaldemokratiske målsettinger.

Hensikten med denne delen av dokumentet er å:

- få frem og ivareta prioriterte nasjonale føringer for arealutviklingen
- bidra til effektiv arealplanlegging
- presentere en oversikt over føringer og veiledning innenfor våre fagområder
- presisere kommunens ansvar som planmyndighet
- tydeliggjøre vår rolle i planprosessene

[Retningslinjene for Statsforvalterens innsigelsespraksis](#) ligger på vår nettside. Der finner dere også en oversikt med veiledere og overordnede føringer for kommunal planlegging innenfor Statsforvalterens ansvarsområde.

Vi baserer våre forventninger på styringsdokumenter fra departementer, nasjonale forventninger, statlige planretningslinjer og andre nasjonale føringer gitt gjennom for eksempel vedtatte meldinger til Stortinget, retningslinjer, rundskriv og lovverk.

I dette dokumentet vil vi gi en tematisk oversikt over viktige prioriteringer og premisser for den kommunale arealplanleggingen etter plan- og bygningsloven. Dette er ment som et hjelpemiddel for kommunen, og til private forslagsstillere av reguleringsplaner. Kommunen må i sine planer belyse hvordan relevante føringer er ivare tatt.

Grønn vekst og mindre ulikhet. Den økonomiske dimensjonen av bærekraftig utvikling handler om å sikre økonomisk trygghet for folk og samfunn.

Foto: Pixabay

Nasjonale forventninger

Vi nevner noen av føringene fra [Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023-2027](#). FNs 17 bærekraftsmål skal nås innen 2030. Vi har utfordringer med å nå målene om reduserte klimagassutslipp, ansvarlig forbruk, ressursbruk, bevaring av naturmangfold og mindre ulikhet.

Omdisponering og nedbygging av dyrka jord og karbonrike arealer, inkludert myr, våtmark og skog, skal unngås så langt som mulig. Jordvern er fremhevet som viktig for samfunnssikkerhet og beredskap.

Regjeringen forventer at det legges til rette for mer fornybar energiproduksjon, særlig i områder med kraftkrevende næringsutvikling. Det er gjort endringer i regelverket knyttet til vindkraftverk på land og for solkraftverk. Behovet for tilstrekkelig næringsareal, med minst mulig negative konsekvenser for klima, miljø og samfunn, må ses i et regionalt perspektiv.

Regjeringen er videre opptatt av samfunnssikkerhet, å redusere sosiale forskjeller og utvikle gode lokalsamfunn i bygd og by. Det er ønskelig med vekst og utvikling i områder med svak eller negativ befolkningsutvikling. Dette gjelder, for vår region, kanskje særlig deler av Buskerud og grensetraktene i Østfold. Det er viktig å sikre tilstrekkelig bosetting og et godt tjenestetilbud i slike områder.

Kommunen har en viktig rolle i arealplanleggingen, slik at de regionale, nasjonale og internasjonale målene kan nås. Statlige planretningslinjer markerer nasjonal politikk på områder som det er spesielt viktig at blir fulgt opp i planleggingen.

Tid for «planvask» og mindre nedbygging av natur- og landbruksområder.

Et mer bærekraftig samfunn

Kommunen har en avgjørende rolle i å realisere en bærekraftig samfunns- og arealutvikling. Dette inkluderer de tre dimensjonene; miljø, sosiale forhold og økonomi. Oslo og kommunene i Akershus, Buskerud og Østfold utgjør den mest befolkningstette regionen i landet. Mange av kommunene har et stort arealpress, samtidig som det er utfordringer med sosiale forhold i befolkningen.

Norge skal bli et lavutslippssamfunn og vi må forbruke mindre areal til utbygging. Om vi skal bruke mer areal til energiproduksjon og annen næringsutvikling som bidrar til «grønn omstilling» og samtidig oppnå mål om reduserte klimagassutslipp, jordvern, sikre vannmiljøet og stanse tap av naturmangfold, må vi redusere utbyggingsareal for andre samfunnsformål. Dette gjelder for eksempel formål som fritidsbebyggelse og boliger. De «grå arealene» og potensialet for fortetting/transformasjon må utnyttes før det tas i bruk nye natur- og landbruksarealer til utbygging.

I tillegg til å kutte utslippene så mye og så raskt som mulig, må vi også forberede oss på klimaendringene. Vi må ta vare på miljø og naturmangfold, sikre naturressurser og sørge for en utvikling som er sosial og økonomisk bærekraftig.

Dette er krevende, men planlegging i samsvar med plan- og bygningsloven og innenfor nasjonale og regionale føringer er et viktig verktøy for å nå målsettingene. Det er et stort lokalt politisk handlingsrom for hvordan dette skal løses.

Vi har nedenfor løftet frem noen tema vi mener er viktig for at kommunens arealplanlegging skal bidra til en bærekraftig utvikling.

Klima og energi

For at Norge skal oppfylle natur- og klimamålene vi har forpliktet oss til, må kommunen aktivt bruke planverktøyene for å hindre nedbygging av karbonrike arealer. Karbonrike arealer som skog, jordbruksareal, torvmark, myr, tidevannssump og andre typer våtmark har stor evne til lagring av karbon. Kommunen skal ha oversikt over hvilke arealer som er store karbonlagre.

[Statlige planretningslinjer for klima og energi](#) stiller krav om at kommunen skal ta i bruk oppdatert kunnskap i sin planlegging, jf. punkt 4.1. Vi ber kommunen om å benytte kartløsninger og kalkulatorer til å beregne utslipp og vurdere konsekvenser ved nedbygging av karbonrike arealer, særlig for tidligere avsatte områder i kommuneplanens arealdel og urealiserte reguleringsplaner i forbindelse med planvask og rullering av kommuneplanen. NIBIO vil i løpet av januar 2026 publisere en kartbasert [klimagasskalkulator](#), som gjør det enkelt for kommunen å beregne potensielle utslipp ved omdisponering av arealer.

Planleggingen i kommunen skal tilrettelegge for utslippsfrie, arealeffektive, energieffektive og ressurseffektive løsninger. Kommunen må vurdere muligheter for produksjon av fornybar energi innenfor større utbyggingsområder og på allerede nedbygde arealer.

Kommuner som ønsker å tilrettelegge for produksjon av fornybar energi, må ta stilling til og sette av egnede arealer ved rullering av kommuneplanens arealdel. Det er ved rullering av kommuneplanens arealdel det er enklest å vurdere alternativer og samlet belastning. Samtidig kan ikke energi- og ressursbruken fortsette å øke slik som nå. Kommunen må tenke sirkulært rundt eksisterende bygningsmasse, materialer og infrastruktur for å begrense forbruk og redusere klimagassutslipp gjennom planleggingen. Vi anbefaler at det som ledd i planprosesser blir [beregnet klimaeffekt av tiltak](#).

Kommunen må sette seg inn i «Unngå, flytte, forbedre-rammeverket» (forkortet UFF), og bruke dette aktivt i arealplanleggingen for tiltak som kan ha negativ klimaeffekt. Prinsippene skal følges i prioritert rekkefølge; *Unngå, Flytte, Forbedre*. Innen arbeidet med klimagassreduksjon kan *Unngå* for eksempel være at man reduserer behovet for transport ved fortetting av byer og tettsteder. *Flytte* kan være at man legger til rette for god kollektivtransport. *Forbedre* kan være elektrifisering av kjøretøy.

Vi minner om at plandokumentene skal gjøre rede for tiltak for å redusere energiforbruk og klimagassutslipp. I planbeskrivelsen og i saksframlegg til planbehandling, må det komme fram hvordan nasjonale klimahensyn er ivarettatt i planforslaget.

Arealbruk og mobilitet

De fleste føringene er like for alle kommuner, men i [statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet](#) er det gjort et skille mellom regioner med mindre byer og tettsteder, og regioner med større byer. I sistnevnte skal nullvekstmålet oppnås.

Kommunens planlegging skal bidra til å utvikle bærekraftige byer og lokalsamfunn, legge til rette for verdiskaping og næringsutvikling, og fremme helse, miljø og livskvalitet. Planleggingen skal samtidig bidra til reduserte klimagassutslipp, et klimatilpasset samfunn og ivaretagelse av naturmangfold, samt redusere tapet av dyrket mark, natur-, villrein- og friluftsområder og karbonrike arealer.

Det stilles krav til oppdatert kunnskapsgrunnlag og alternativvurderinger. [Arealregnskap](#) bør utarbeides slik at kommunene kan sette mål om å redusere nedbygging av landbruks-, natur- og friluftsområder. Ved revisjon av kommuneplanens arealdel skal kommunen vurdere å ta ut eller redusere omfanget av planlagt utbyggingsareal. Fylkeskommunene publiserer en ny kartløsning utarbeidet gjennom arealregnskapsprosjektet. Miljødirektoratet har laget et [kart over grå arealer](#) som skal hjelpe kommunen å planlegge for utbygging i allerede utbygde områder, og unngå nedbygging av natur- og landbruksarealer.

I forbindelse med foreslått forbud mot nedbygging av myr er det sendt ut et [brev](#) som påpeker kommunens ansvar for å ta vare på myr i sin arealforvaltning. Fra 01.01.2026 er det forbudt med nye næringsmessige uttak av myr til torvprodukter eller andre tekniske formål, jf. naturmangfoldloven § 56 a.

Utbyggingsmønster og transportsystem må samordnes for å oppnå løsninger som er arealeffektive, begrenser transportbehovet og legger til rette for kollektivtransport, sykkel og gange og fortetting rundt knutepunkter. Hovedtyngden av boliger, handel, tjenester og arbeidsplass- og besøksintensive virksomheter må lokaliseres i tråd med dette. Det er også viktig å sikre tilstrekkelig bo- og steds kvalitet i utbyggingen.

Foto: Getty Images/Patrick Wittmann

Fortetting og transformasjon skal vurderes og bør utnyttes før nye utbyggingsområder settes av og tas i bruk. Prinsippet om «rett virksomhet på rett sted» med hensyn til besøkstall, antall arbeidsplasser og transportgenerering skal legges til grunn for planleggingen.

Kommunen må avgrense byggesonen og utvikle kompakte byer og tettsteder. Dette for at innbyggernes og næringslivets transport skal kunne reduseres. For at dagens og fremtidens transport i størst mulig grad skal kunne skje med gange, sykkel og kollektivtrafikk, og for å ta vare på jordbruksarealer og natur, må utbyggingen konsentreres.

I Oslo, Akershus, Buskerud og Østfold er det gjeldende regionale planer, og det arbeides med nye. De regionale planene for areal og transport er noe ulike i form, men har likevel svært mange likhetstrekk.

I regioner med mindre byer og tettsteder kan det, innenfor øvrige føringer, legges til rette for noe spredt boligbygging. Det er viktig at eventuell bruksendring av bygninger til boligformål ses i sammenheng med øvrig nybygging og at [veilederen for spredt utbygging](#) benyttes.

Også for fritidsbebyggelse skal fortettpotensialet kartlegges og utnyttes før det blir lagt til rette for utvidelse av eksisterende områder eller utbygging i nye områder. Utbyggingsområdene bør avgrenses mot sammenhengende natur- og friluftsområder. Utvikling av nye fritidsboligområder må ses i sammenheng med eksisterende og framtidig behov for infrastruktur og tjenestetilbud.

Regioner med større byer

Klimagassutslipp, kø, luftforurensning og støy skal reduseres gjennom effektiv arealbruk og ved at veksten i persontransporten tas med kollektivtransport, sykling og gange. I by- og tettstedsområder og rundt kollektivknutepunkter skal det legges særlig vekt på høy arealutnyttelse, fortetting og transformasjon med kvalitet. Stedskvaliteter, gode uteområder, bokvalitet og tilgang til grøntstrukturer og naturområder bør vektlegges.

Folkehelse og boligsosiale hensyn

By- og tettstedsutviklingen skal bidra til å ivareta folkehelse og boligsosiale hensyn. Kommunen må jobbe kunnskapsbasert, systematisk og langsiktig med folkehelsearbeidet, og ivareta boligsosiale hensyn. Gjennom arealplanlegging bidrar kommunen til å ivareta sitt ansvar etter folkehelseloven §§ 5-7, i tråd med [Helsedirektoratets veileder for systematisk folkehelsearbeid](#).

Kommunen må vurdere krav i arealplanene for å ivareta universell utforming og FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD), både for omgivelser og bebyggelse. Kommunen legger også premisser for et aldersvennlig samfunn.

Boligsosial planlegging

Formålet med [lov om kommunens ansvar på det boligsosiale feltet](#) er å få et klarere og mer samlet regelverk på det boligsosiale feltet. Loven viderefører og presiserer i hovedsak pliktene kommunen har gjennom medvirkningsansvaret i sosialtjenesteloven § 15 og helse- og omsorgstjenesteloven § 3-7. Kommunen er ansvarlig for å ha oversikt over boliger til vanskeligstilte, og til å ta boligsosiale hensyn i plan.

Viktige tiltak er å sikre variasjon i boligtilbud innad i boområder og å utjevne forskjeller mellom boområder. Regionale boligbehovsanalyser bør utarbeides samt lokale analyser av boligmarkedet, jf. Statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet.

Regjeringen har utarbeidet [Meld. St. 13 \(2023–2024\) Bustadmeldinga – Ein heilskapleg og aktiv bustadpolitikk for heile landet](#) med tiltak som skal legge til rette for en helhetlig og aktiv boligpolitikk lokalt, regionalt og nasjonalt. Det overordnede målet med boligpolitikken er at folk skal kunne bo i en egnet bolig i hele landet. I meldingen legger regjeringen frem fire innsatsområder for boligpolitikken:

- Flere skal få mulighet til å eie egen bolig
- Leiemarkedet skal være trygt og forutsigbar
- Ta vare på boligene vi har, og bygge de vi trenger, og
- Forsterket innsats for de som ikke selv klarer å skaffe seg og beholde en egnet bustad

Regjeringen vi sikre at kommunen har de forutsetningene og rammevilkårene de trenger for å kunne ta en aktiv boligpolitisk rolle ut fra lokale forhold, prioriteringer og nasjonale mål.

For noen kommuner er det behov for økt hastighet i boligbyggingen. Dette for å kunne møte den forventede veksten i husstander, og de boligbehovene som følger av at en større andel av befolkningen blir eldre. Det er viktig at barn og unge har gode boforhold, at unge kan etablere seg på boligmarkedet, at tilflyttende arbeidstakere har et sted å bo, og at eldre og personer med nedsatt funksjonsevne har tilgang på egnede boliger med universell utforming. Et godt og variert boligtilbud kan også forebygge at flere blir vanskeligstilte på boligmarkedet og motvirke segregering.

Bo trygt hjemme

Kommunen er den viktigste aktøren i bostedspolitikken. Som myndighet med ansvar for arealplanlegging legger kommunen premisser for et aldersvennlig samfunn. Kommunen har derfor en viktig rolle i gjennomføringen av reformen [Felleskap og mestring- Bu trygt heime](#), som skal skape et aldersvennlig samfunn, herunder bidra med tilpasninger så eldre kan bli boende hjemme og sørge for et tilgjengelig tjenestetilbud når behovet oppstår.

For noen vil det å gjøre utbedringer i egen bolig være førstevalget. Andre vil flytte til en mindre og mer lettstelt bolig i sentrumsnære strøk eller søke seg mot sosiale boformer. Alle har imidlertid ikke de samme valgmulighetene. Det kan være utfordringer tilknyttet helse, økonomi eller mangel på egnede boliger. Når kommunen skal planlegge og legge til rette bosteder for eldre, er det flere forhold som spiller inn, herunder inkluderende bomiljø og steds kvaliteter, kommunens organisering av tjenesteytelse, og hvor de lokaliserer private tjenester og opplevelsestilbud.

Vi anbefaler kommunene å ta i bruk Husbankens virkemidler, som startlån, også for eldre som har behov. Bostøtte skal sikre personer med lave inntekter og høye bortgifter et egnet bosted. Startlån kan bli brukt til å kjøpe bosted, til å refinansiere dyre lån for å beholde bosted, eller til å utbedre og tilpasse bostedet. Ordningen er i dag lite brukt til å oppgradere bosteder slik at personer kan bli boende hjemme lenger. I statsbudsjettet for 2026 er det i tillegg innført et nytt tilskudd gjennom Husbanken til privatpersoner som ønsker å oppgradere eller tilpasse egen bolig for å gjøre den mer aldersvennlig. Tilskuddet kan dekke en andel av kostnadene, opp til et fastsatt maksimalt beløp per bolig, og kan kombineres med gunstige lån fra Husbanken.

Aldersvennlig stedsutvikling og planlegging skal bidra til gode og levende lokalsamfunn for alle. Økt antall egnede boliger og sosiale boformer kan gjøre eldre mer selvhjulpne, samtidig som hjemmebasert omsorg får bedre arbeidsforhold. Det kan også gjøre eldre mindre isolerte og ensomme og bidra til økt livskvalitet.

Barn og unge

FNs barnekonvensjon fastslår at alle barn og unge under 18 år har rett til en trygg og god oppvekst, og vi forventer at den praktiske bruken av barnekonvensjonen gjennomføres på alle samfunnsområder. Barn utgjør 20 % av befolkningen og kan ikke påvirke politikken ved valg. Voksne har et særlig ansvar for å oppfylle deres rettigheter. Når det tas avgjørelser som påvirker barn og unge, mangler ofte en god vurdering av konsekvensene for barns liv og rettigheter. Det er viktig å gjøre en [barnerettighetsvurdering](#) som belyser de positive og negative konsekvensene av planforslag før beslutninger blir tatt. [Rikspolitiske retningslinjer for å styrke barn og unges interesser i planleggingen](#) og veilederen [Barn og unge i plan og byggesak](#) må brukes for å ivareta deres oppvekstsvilkår.

Støy og luftkvalitet

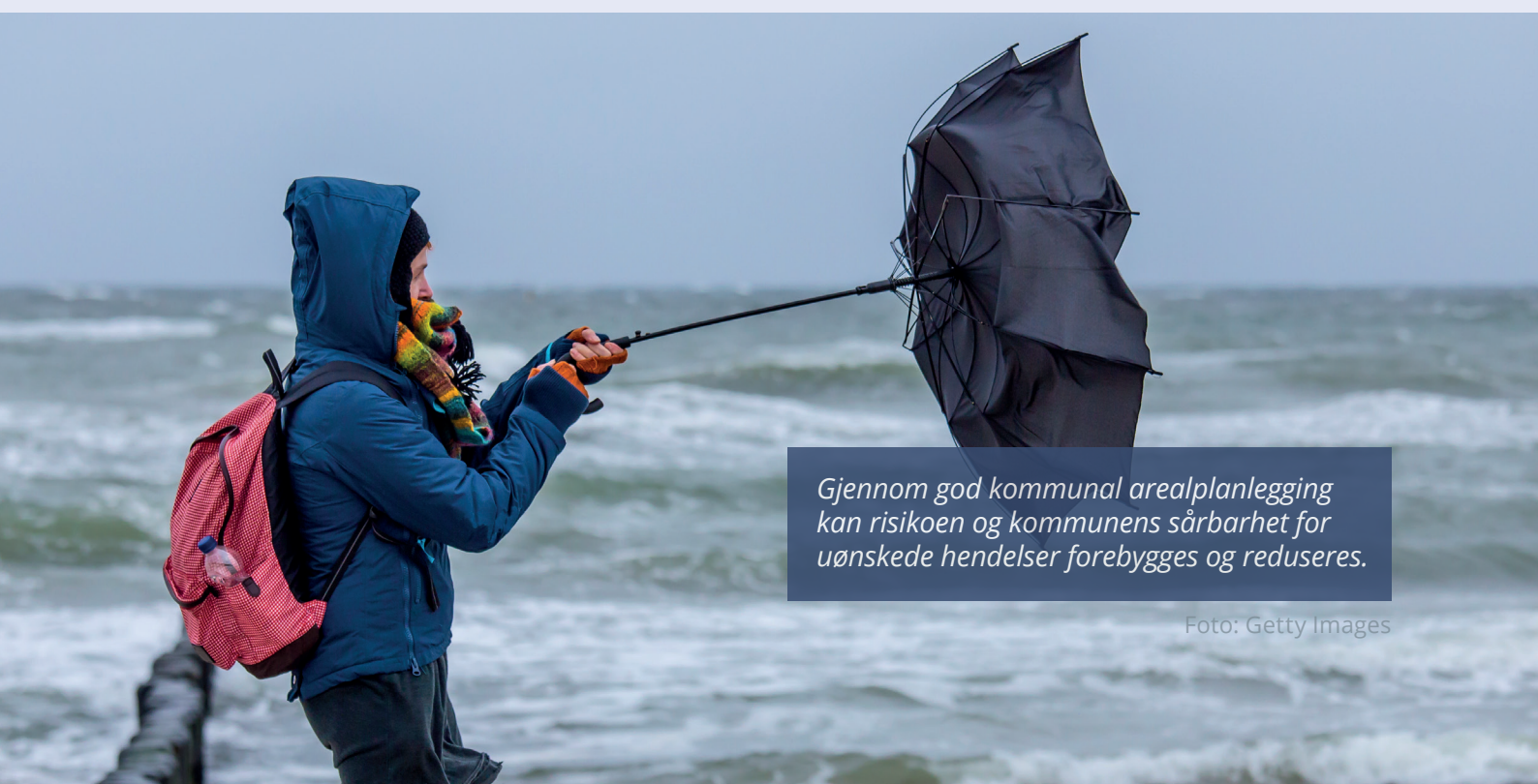
[Retningslinje for behandling av støy i arealplanlegging](#) (T-1442/2021) må følges opp. Der det bygges støyfølsom bebyggelse i støyutsatte områder er det viktig å sikre avbøtende tiltak som bidrar til et godt bomiljø. En stille side av alle boenheter hvor blant annet soverom plasseres, er en viktig minimumskvalitet. Dette er en side av boenheten som har støynivå under anbefalte grenseverdier uten noen form for tiltak nær boligen. Der det åpnes for bruk av dempet fasade må det vurderes og sikres konkret hva slags tiltak som skal benyttes. Dette fordi ulike avbøtende tiltak for dempet fasade har varierende innvirkning på bokvaliteten. Vi viser også til [retningslinje for behandling av luftkvalitet i arealplanlegging](#) (T-1520), og vil fremheve at det kan være samspilleffekter mellom støy og luftforurensning som øker risiko for plage og negative helsekonsekvenser.

Samfunnssikkerhet

Gjennom god kommunal arealplanlegging kan risikoen og kommunens sårbarhet for uønskede hendelser forebygges og reduseres. Det er viktig at kommunen som planmyndighet ser egen rolle i sammenheng med kommunens ansvar som beredskapsmyndighet, jf. sivilbeskyttelsesloven med tilhørende forskrift om kommunal beredskapsplikt. Risikoer identifisert i kommunens helhetlige risiko- og sårbarhetsanalyse (ROS-analyse), skal følges opp i ROS-analysene etter plan- og bygningsloven § 4-3.

Plan- og bygningsloven stiller krav om ROS-analyse ved alle planer for utbygging. ROS-analyser skal gi grunnlag for at planleggingen kan forebygge risiko for skade og tap av liv, helse og viktig infrastruktur, kritiske samfunnsfunksjoner, samt ivareta kapasitet til å beskytte befolkningen. ROS-analysen skal beskrive sårbarheter og risikoen for uønskede hendelser, som kan ha betydning for utbyggingen. Dette gjelder både naturfarer, klimaendringer, hendelser ved virksomheter og kritisk infrastruktur som kan være i eller utenfor planområdet. ROS-analysen er beslutningsgrunnlag for å vurdere om området kan benyttes til utbyggingsformålet, og om det skal gjøres tiltak som innarbeides i planbestemmelser og plankart. Vi anbefaler kommunene å vurdere tidligere godkjente arealplaner opp mot endringer i samfunnfunnet. Dette kan gjelde alt fra endringer i naturfarer til den sikkerhetspolitiske situasjonen. Dette vil hjelpe kommunen til å ha et helhetlig perspektiv i arbeidet med samfunnssikkerhet, og være tilpasningsdyktig i et samfunn i endring.

Vi anbefaler at kommunene bruker Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) sin veileder [Samfunnssikkerhet i kommunens arealplanlegging](#). Kommunen må ta stilling til hvilken risiko som aksepteres i planen og hvilke akseptkriterier som skal legges til grunn. Det er viktig at ROS-analysen beskriver vurderinger av arealer, risikoer og sårbarheter, og hvordan risikoen blir videre fulgt opp videre gjennom planleggingsvirkemidler. Kommunen må sørge for at ROS-analysen er av tilfredsstillende kvalitet og baserer seg på oppdatert kunnskap. Det bidrar til at hensynet til samfunnssikkerheten også ivaretar tidligere godkjente arealplaner.

Gjennom god kommunal arealplanlegging kan risikoen og kommunens sårbarhet for uønskede hendelser forebygges og reduseres.

Foto: Getty Images

Risikoer og sårbarheter som vurderes i kommuneplanens arealdel, skal utredes på reguleringsplannivå. Rundskriv [H-5/18 Samfunnssikkerhet i planlegging og byggesaksbehandling](#) beskriver hvilke forventninger det er til samfunnssikkerhet for de ulike plannivåene. Rundskrivet beskriver også hvordan reell fare skal avklares på siste plannivå, og ikke kan utsettes til byggesaksbehandlingen.

ROS-analyser og kommunens arealplanlegging må ta hensyn til klimaendringer ved vurdering og forebygging av naturfarer som flom, skred, havnivåstigning, høye vannstander (stormflo), erosjon, skogbrann og overvann. Vi viser også til teksten nedenfor om klimatilpasning.

Ved nye planer for storulykkevirksomheter eller ved rullering av planer, må risikoen ivaretas og synliggjøres med hensynssoner i plankartet med tilhørende bestemmelser. I de tilfeller det er anlegg for oppbevaring og produksjon av eksplosiver, både over og under storulykkemengde, bør dette ivaretas på en annen måte, slik at de ikke kan identifiseres på plankartet ved bruk av en hensynssone. Risikoen ved etablering av anlegg for nye energibærere og endret håndtering av farlige stoffer, må også hensyntas. Her er det viktig å invitere med relevante aktører i arbeidet med ROS-analyser, som for eksempel nødetater. Dette inkluderer et bevisst forhold til fortetting av industriområder og endring av transportmønstre.

Vi anbefaler kommunen en strukturert gjennomgang av klimarisiko i sin arealplanlegging. Plansystemet er kommunens viktigste verktøy for å arbeide med klimarisiko. Miljødirektoratet har utarbeidet en [rapport](#) om hvilken klimarisiko kommunene er utsatt for, og hvilke verktøy kommunene har for å vurdere å håndtere klimarisiko.

Klimatilpasning og naturbaserte løsninger

Klimaendringene fører med seg hyppigere og mer ekstreme nedbørs- og tørkeepisoder. Arealplanlegging skal bidra til at samfunnet forberedes på og tilpasses klimaendringene. Planlegging er et av de viktigste verktøyene som skal bidra til at samfunnet forberedes på og tilpasses klimaendringene.

Føringene om klimatilpasning er videreført i [statlige planretningslinjer for klima og energi](#).

Klimatilpasningsarbeidet krever samarbeid på tvers av sektorer, og kommunen har en særlig viktig rolle som planmyndighet. Kommunen må bruke tilgjengelig kunnskap om klima, ventede endringer og konsekvensene av disse. Ved vurdering av risiko, skal de høye alternativene fra nasjonale klimaframskrivninger og et tilstrekkelig langt tidsperspektiv, legges til grunn. De fylkesvise klimaprofilene gir en god oversikt over dette og bør benyttes som kunnskapsgrunnlag. Gode tiltak for å tilpasse samfunnet til et framtidig klima må tilgjengeliggjøres og benyttes.

Gjennom god arealplanlegging kan kommunen styre ny utbygging bort fra områder som er utsatt for naturfarer som flom og skred. Utfylling i vassdrag, nedbygging av flomsoner og fjerning av kantvegetasjon bør så langt som mulig unngås. Planlegging må bidra til åpning av bekker og vassdrag, sørge for åpne og trygge flomveier og legge til rette for grønne arealer til lokal håndtering av overvann. Dersom annet enn naturbaserte løsninger velges, skal dette begrunnes.

Blågrønne strukturer er nødvendig for naturmangfoldet, og spiller også en viktig rolle for klimatilpasning og rekreasjon. Et livskraftig og variert naturmiljø er mindre sårbart for endringer, og kan bidra til å redusere skadevirkningene av et framtidig klima og uvanlige værhendelser.

Vi oppfordrer kommunene til å utarbeide overvannsplaner. De bør lages for større områder for å vurdere forholdene oppstrøms og nedstrøms, med hensyn til tiltak og forebygging av fremtidige hendelser. Åpne og trygge flomveier bør sikres i arealdelen. Nye bekkelukkinger skal unngås, og gjenåpning av allerede lukkede bekker bør vurderes.

Det er også viktig å planlegge og tilrettelegge tiltak på avløps- og overvannsnettet som begrenser forurensning på avveie og reduserer mengden av fremmedvann inn på renseanleggene. Se også avsnittene om avløp nedenfor.

Hensyn til avløp i arealplanene

For å sikre miljø, kvalitet, sikkerhet og langsiktighet for avløpsinfrastruktur, er det viktig at avløp blir hensyntatt på et så tidlig tidspunkt som mulig i kommunens arealplanlegging. Kapasitet og kvalitet på avløpsinfrastruktur, samt tilstanden til vannforekomstene, må ses i sammenheng og vurderes både for eksisterende og nye utbyggingsområder.

En godt utarbeidet vann- og avløpsplan vil være et viktig dokument i forbindelse med nye planer for utbygging. Avløpsplanen skal bidra til at avløpshåndteringen blir miljømessig forsvarlig håndtert, og ikke skaper fare for forurensning eller forringelse av vassdrag. Dette innebærer blant annet at avløp fra hele tettbebyggelsen, jf. definisjonen i forurensningsforskriften § 11-3 bokstav k, må ses i sammenheng.

Forurensningsregelverket legger opp til at avløpsvann i større områder med bebyggelse (boliger, hytter, industri med mer) skal håndteres og reguleres samlet, som én tettbebyggelse. Det er viktig at kommunen har oversikt over den geografiske utbredelsen av tettbebyggelsene og deres samlede utslippsstørrelse, både ved dagens situasjon og på lang sikt. Beregning av tettbebyggelsens samlede størrelse må derfor inkludere forventet vekst og fortetting, i tillegg til tettbebyggelsens faktiske geografiske utstrekning. Dette må fastsettes på bakgrunn av kommunens vedtatte utbyggingsplaner. Dersom et avgrenset område er å anse som én tettbebyggelse, skal alle utslipp av avløpsvann større eller lik 50 personekvivalenter (pe) innenfor denne tettbebyggelsen overholde samme minstekrav i forurensningsforskriften. Dette gjelder uavhengig av renseanleggenes dimensjonerende kapasitet og teknologi. Det samme gjelder for private avløpsanlegg over 50 pe som ikke er tilknyttet kommunalt avløpsnett, som for eksempel avløpsanlegg i et hyttefelt.

Vi presiserer at vannforskriften setter begrensninger for økte utslipp av avløpsvann til vannforekomster. Kommunen har et selvstendig ansvar innenfor sine myndighetsområder for å fatte vedtak som er i tråd med bestemmelsene i vannforskriften. Særlig aktuelt er dette for vedtak etter plan- og bygningsloven som kan gjøre det vanskeligere å oppnå miljømålene i vannforskriften. Forurensningsmyndigheten kan ikke gi tillatelse etter forurensningsloven til økte utslipp fra avløpsanlegg dersom dette fører til forringelse av vannforekomstene eller hindrer oppnåelse av vannforskriftens miljømål. Dette betyr at dersom kommunen gir tillatelse til nye utbygginger der avløpsløsningen har utslipp til vannforekomster uten restkapasitet, vil det foreligge en risiko for at det ikke vil gis tillatelse etter forurensningsloven til det økte utslippet. Denne risikoen må kommunen være oppmerksom på i sin arealplanlegging.

Planlegging av nye utbygginger må ikke skje i områder uten tilstrekkelig avløpskapasitet, eller på bekostning av tiltak satt i verk for å sikre at kommunen driver i tråd med krav for avløp gitt i, eller i medhold av, lov. Forurensningsregelverket og plan- og bygningsloven § 27-2 setter skrankene for dette. Plan- og bygningsloven § 27-2 krever at kommunen må sørge for at bortledning av avløpsvann er i samsvar med forurensningsloven før opprettelse eller endring av eiendom til bebyggelse eller oppføring av bygning blir godkjent. Dette innebærer at plan- og bygningsmyndighetene må forsikre seg om at bygg på eiendommen kan knyttes til det offentlige avløpsnettet og at kommunen har utslippstillatelse for avløpsanlegget.

Dersom avløpsvann fra ny bebyggelse tilknyttes et avløpsanlegg som er i brudd med tillatelse eller forurensningsregelverket, er dette å anse som en økning i ulovlige utslipp og et brudd på forurensningsloven § 7. Dette kan Statsforvalteren som forurensningsmyndighet følge opp med virkemidlene i forurensningsloven.

Plan- og bygningsloven har bestemmelser om tilknytningsplikt til offentlig avløpsledning i § 27-2 andre ledd, og til private ledninger i § 27-2 tredje ledd. For hytter må en slik tilknytningsplikt være bestemt gjennom de kommunale planene, jf. plan- og bygningsloven § 30-6. For å sikre at også hytter har en miljømessig forsvarlig avløpshåndtering anbefaler vi kommunen, gjennom sine planer, å vedta tilknytningsplikt for hytter.

Jordvern og matberedskap

Kommunen har et særlig ansvar for å unngå tap av dyrka og dyrkbar jord og bidra til økt bærekraftig matproduksjon. Det er satt nasjonale mål for økt selvforsyning av jordbruksvarer i [meldingen om matberedskap som ble vedtatt av Stortinget i 2024](#). En nødvendig premisse for å lykkes med dette, er å sikre at arealene som egner seg for matproduksjon ikke bygges ned. En [oppdatert nasjonal jordvernstrategi](#) ble vedtatt av Stortinget i 2023 og har forankring i FNs bærekraftsmål. Her blir det presisert at dyrka og dyrkbar jord er nødvendig for å sikre nasjonal matforsyning og matberedskap, og skal vektlegges som et nasjonalt viktig hensyn. Jordvern handler også om bevaring av dyrkbar jord, og jordsmonnet som grunnlag for naturmangfold, skog, karbonlagring og viktige økosystemtjenester, som flomdemping, fordrøyning og filtrering av vann.

Mål for årlig omdisponering av dyrka jord er strammet vesentlig inn og skal være under 2 000 dekar per år innen 2030 på landsbasis. Statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet har føringer om at omdisponering av dyrka jord skal minimeres. Mange kommuner har tatt viktige grep for å bidra til jordvernet. Vi ber kommunene fortsette med å være offensive i å ta vare på dyrka og dyrkbar jord, og sikre hensynet til matproduksjon og kulturlandskap i sin arealplanlegging. For å unngå tap av dyrka jord bør avsatte byggeområder vurderes endret til LNF-formål, jf. [jordvernbrief fra regjeringen](#). Ved planlegging må konsekvenser for jordvern og landbruk opplyses om og være tilgjengelig for beslutningstakere, blant annet ved bruk av arealressurskart og arealregnskap. Regionale planer og planstrategier har føringer om jordvern og landbruk som bør følges opp i kommunens planlegging. Vi anbefaler at kommunene har en «nullvisjon» for tap av dyrka jord til andre formål. Vi oppfordrer kommunene til å utarbeide kommunal jordvernstrategi. Landbruksdirektoratet vil utlyse midler til dette også i 2026.

Oslo, Akershus, Buskerud og Østfold har jord og klima som gir gode forutsetninger for korndyrking, gras- og annen fôrproduksjon. Bevaring av dagens jordbruksareal bør prioriteres framfor ny oppdyrking. Enkelte kommuner har også nasjonalt verdifulle arealer for grønnsaker, poteter, frukt og bær. Jordvernmålene gjelder for hele landet og inn- og utmarksbeiter, stølsområder med grasproduksjon er også verdifulle for matproduksjon/-beredskap og som kulturlandskap. Setring/stølsdrift har kommet inn på UNESCOs liste over immateriell kulturarv i 2024, og slike områder bør ivaretas i kommunens arealplaner.

Dyrka og dyrkbar jord er nødvendig for å sikre nasjonal matforsyning og matberedskap, og skal vektlegges som et nasjonalt viktig hensyn.

Vi anbefaler at kommunene utarbeider beitebruksplan. Vi viser til NIBIOs rapporter [Utmarksbeite - ressursgrunnlag og beitebruk](#), [Verdiskaping i utmark](#), [Kunnskapsgrunnlag for norsk jordvernstrategi](#) og [Jordvernets begrunnelser](#).

Vannmiljø, strandsone og vassdrag

Tilstanden i overflatevann skal beskyttes mot forringelse, forbedres og gjenopprettes med sikte på at vannforekomstene skal ha minst god økologisk tilstand/potensial og god kjemisk tilstand, jf. vannforskriften. Vannforskriften er fulgt opp og konkretisert gjennom regionale vannforvaltningsplaner.

Kommunens arealplanlegging er viktig for å nå målet om god miljøtilstand i vannforekomstene. Retningslinjene i de regionale vannforvaltningsplanene skal legges til grunn for arealplanleggingen, for å unngå at endret arealbruk og nye tiltak bidrar til at miljømålene ikke kan nås. Retningslinjene omfatter vannmiljø, naturfare, klimatilpasning, overvann, avløp, deponering av masser og snø, grøntdrag, kantsoner, bestemmelser og hensynssoner.

Planprosessene må synliggjøre hvordan nye tiltak og inngrep kan påvirke miljøtilstanden til en vannforekomst, og dette må veies opp mot miljømålet til vannforekomsten. Det kan være behov for restriksjoner på arealbruken, for å ivareta naturmiljøet i og langs vassdrag, innsjøer og sjøområder. Ikke minst er det viktig at drikkevannskildene blir beskyttet.

Dersom planlagt arealbruk vil føre til en varig forringelse av miljøtilstanden (for minst ett kvalitetselement eller for samlet tilstandsklasse) eller gjøre det vanskeligere å oppnå miljømålene, vil dette være i strid med vannforskriften og regional vannforvaltningsplan. Ny arealbruk eller tiltak skal som hovedregel ikke gjøre at unntaksbestemmelsen § 12 i vannforskriften kommer til anvendelse. Klima- og miljødepartementet presiserer at for planer eller tiltak som skal konsekvensutredes, skal vurderingene samordnes med arbeidet med konsekvensutredning.

Kommunen må vurdere behov for permanente eller midlertidige snødeponier. Snødeponier er søknadspliktig etter plan- og bygningsloven og det kan være behov for tillatelse etter forurensningsloven på grunn av forurensningsfaren. Snødeponi kan ikke etableres på gamle deponi eller på arealer hvor det er stor fare for forurensning.

Strandsonen langs sjø og vassdrag

I 100-metersbeltet skal det tas særlig hensyn til natur- og kulturmiljø, friluftsliv, landskap og andre allmenne interesser, jf. plan- og bygningsloven § 1-8. Oslofjorden og tilhørende kystsone er et svært viktig rekreasjonsområde for svært mange. I tillegg finnes det her store naturverdier og et viktig næringsmessig grunnlag. Verdiene i området skal forvaltes som en ressurs av nasjonal betydning. Allmenne interesser skal ivaretas og uheldig bygging må unngås.

Kommunen må også planlegge arealbruk i sjøområdene, jf. veileder [Planlegging i sjøområdene](#), og ivareta interessene der. Kommunen bør være bevisst på valg av arealformål i sjø, og at hovedformålet *Bruk og vern av sjø og vassdrag, med tilhørende strandsone* inkluderer alle underformål, inkludert akvakultur. Kommuner som velger bare å angi hovedformål i sjøområdene, uten underinndeling eller bestemmelser, vil i praksis ikke ha foretatt en vurdering av arealbruken. Arealbruken og beslutningen overlates da i stor grad til myndighetene som forvalter sektorlovene.

I [statlige planretningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen](#) gis det klare føringer for planlegging i 100-metersbeltet. Byggeforbudet skal praktiseres strengt og dispensasjoner skal unngås. De angitte retningslinjene må vurderes samlet, og det er særlig viktig at punktene 8.1-8.6 om Oslofjordregionen vektlegges. Kommunen bør være varsom med bruk av annen byggegrense, og kun benytte dette når det er sikkert at allmenne interesser ikke blir skadelidende. Detaljert fastsetting av annen byggegrense bør skje gjennom reguleringsplaner.

[Helhetlig tiltaksplan for en ren og rik Oslofjord med et aktivt friluftsliv](#) er utarbeidet med målsetting om at fjorden igjen skal oppnå god miljøtilstand. Det er på tide å gå fra bit-for-bit-nedbygging, til bit-for-bit-forbedring. Naturmangfoldet skal styrkes, allment friluftsliv skal fremmes og vannmiljøet forbedres. Kommunen har i sin arealplanleggings- og dispensasjonsmyndighet viktige verktøy for å nå målene.

Ved langsiktig bruk av planvirkemidler, dispensasjonspraksis og andre tiltak kan situasjonen for allmenne interesser gradvis forbedres. Vi vil også oppfordre kommunene til å følge opp ulovlige tiltak og ferdselshindre i strandsonen.

God arealforvaltning i strandsonen og i gruntvannsområder er et avgjørende premiss for at Oslofjorden skal nå målet om god økologisk tilstand. I brev av 15.12.2023 oppfordret klima- og miljøministeren til strengere praktisering av byggeforbudet i strandsonen og å unngå inngrep i bløtbunnsområder.

Mange av de samme interessene i strandsonen langs sjø gjør seg gjeldende langs vann og vassdrag. Kommunen må også her sikre viktige verdier i sin planlegging og enkeltsaksbehandling. Lokalisering og utforming av ny virksomhet og nye tiltak må ta spesielt hensyn til vann og arealer langs vassdrag slik at vannmiljø, naturmangfold, landskap og rekreasjonsverdier ikke påvirkes negativt. Byggeforbudssoner langs vassdrag er et sentralt virkemiddel. Sonene fastsettes ut fra en differensiert forvaltning som tar utgangspunkt i vassdragsverdier, brukerinteresser og arealbruk. Inngrep i vassdrag skal i størst mulig grad unngås. Vi viser også til [rikspolitiske retningslinjer for vernede vassdrag](#).

Plan- og bygningsloven gir kommunen mulighet til å fastsette bestemmelser for å sikre eller opprettholde kantvegetasjon langs vann og vassdrag. Dette også utover minimumskravene i vannressursloven, blant annet ved å fastsette minimumsbredde på kantvegetasjon. Kantvegetasjonen bidrar til å begrense avrenning av næringssalter, redusere fare for erosjon og ivareta habitatkvalitet for vannlevende organismer og naturmangfold langs vassdragene. Ved eventuell fjerning av vegetasjon i kantsoner skal Statsforvalteren vurdere om det kreves en dispensasjon fra vannressursloven § 11.

Naturmangfold og sammenhengende blågrønne strukturer

Arealplanlegging etter plan- og bygningsloven er det viktigste virkemiddelet for å ta vare på naturmangfoldet i kommunen. Det er i arealplanene det avgjøres om natur skal bevares, reetableres eller bygges ned.

Naturen er avhengig av å være sammenhengende, for å sikre leveområdene til arter, økologiske korridorer og økosystemtjenester. Større sammenhengende naturområder må sikres i arealplanleggingen. Det må også sikres og vurderes reetablert blågrønne strukturer i bebygde områder.

Kommuneplanens arealdel bør avklare hvor det kan bygges, og reguleringsplanene bør avklare hvordan det kan bygges. Hensynet til viktige arter og naturtyper bør avklares i kommuneplanens arealdel, fortrinnsvis ved bruk av arealformål.

Naturmangfoldlovens prinsipper i §§ 8-12 må brukes i planprosesser og i behandling av enkeltsaker. For at kravet om et godt kunnskapsgrunnlag skal være oppfylt, er det ikke nok å undersøke om det er registrert naturverdier i det aktuelle utbyggingsområdet. Kommunen må også vurdere tiltakets påvirkning på naturmangfoldet. Det skal fremgå klart av beslutningen hvilken rolle prinsippene i §§ 8 til 12 har spilt for avgjørelsen, og dersom det skal tillates belastning på naturmangfoldet må også vektingen mot nyttevirkningene beskrives konkret.

Det pågår et arbeid med ny kunnskap om naturen, basert på Artsdatabankens type- og beskrivelsessystem Natur i Norge (NiN). Miljødirektoratet gjennomfører årlig naturtypekartlegging i områder med stor aktivitet og stort utbyggingspress. Kommunene oppfordres til å spille inn forslag til nye områder som bør inngå i denne kartleggingen, og vurdere muligheten for å sette i gang supplerende kartlegging av områder som ikke fanges opp av Miljødirektoratets kartlegginger. Resultatet fra kartleggingene gjøres tilgjengelig i Miljødirektoratets Naturbase.

Norsk rødliste for arter 2021 viser at antallet arter som regnes som truet har økt fra 2 355 i 2015 til 2 752 i 2021. Vår region har en spesielt høy tetthet av truede arter, og våre kommuner spiller derfor en avgjørende rolle for at disse artene fortsatt har store nok leveområder til å kunne ha levedyktige norske bestander.

Ny rødliste for naturtyper 2025 ble nylig lagt fram. Denne viser at utviklingen går i feil retning. Arealendringer, inkludert nedbygging, er den årsaken som påvirker flest rødlistede naturtyper. Kartleggingsinstruks og data i tråd med ny rødliste for naturtyper på land blir tilgjengelig for bruk i arealforvaltning først fra 01.01.2027.

*Arealplanleggingen
må ta hensyn
til et oppdatert
kunnskapsgrunnlag
og nye føringer for
villrein.*

I tillegg har kommunen et særskilt ansvar for forvaltningen av utvalgte naturtyper og prioriterte arter etter naturmangfoldloven. I vår region har vi per i dag følgende utvalgte naturtyper:

- slåttemark
- slåttemyr
- hule eiker
- kalklindeskog
- kalksjøer
- kystlynghei
- åpen grunnlendt kalkmark
- korallrev

Vi har tidligere sendt et eget [brev til kommunene](#) om deres ansvar for utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven § 53.

Statsforvalteren er myndighet for prioriterte arter og alle inngrep som berører slike arter, krever dispensasjon fra oss. Prioriterte arter som finnes i vårt embetsområde er dragehode, rød skogfrue, honningblom, dvergålegras, elfenbenslav, klippeblåvinge og fjellrev.

Fjellområder

Fjellområdene er viktige å ivareta av flere allmenne hensyn. Natur-, landskaps-, beite- og friluftslivverdier står sterkt i disse områdene. I Buskerud er det villreinstammer på Hardangervidda, i Norefjell-Reinsjøfjell, på Blefjell og i Nordfjella. Norge er det eneste landet i Europa med intakte høyfjellsøkosystemer med villrein, og vi har derfor et internasjonalt ansvar for å ta vare på villreinen og dens leveområder. Villrein er en nasjonal ansvarsart. Utbygging, motorisert ferdsel, infrastrukturtiltak, skrantesjuka, friluftslivsaktiviteter og klimaendringer er framhevet som utfordringer for villreinen.

Utbygging og ferdsel fører til fragmentering av leveområder og økte forstyrrelser. I *Norsk rødliste for arter 2021* er villreinen vurdert som nær truet (NT) på grunn av bestandsnedgang og press på leveområder. De nasjonale villreinstammene på Hardangervidda og i Nordfjella er klassifisert etter [kvalitetsnormen for villrein](#), og begge områdene fikk dårlig kvalitet. De ikke-nasjonale villreinområdene Blefjell og Norefjell-Reinsjøfjell er begge klassifisert til å ha middels kvalitet.

I 2024 behandlet Stortinget en egen villreinmelding, med mål om at den negative utviklingen i villreinområdene må stoppes innen 2030, og at alle villreinområdene skal oppnå minimum middels kvalitet innen 2050. De nasjonale villreinområdene skal ha god kvalitet innen 2100. Stortinget ba regjeringen om å følge opp slik at alle villreinområdene får regionale planer eller interkommunale planer med bestemmelser som styringsverktøy. Stortinget ønsket ikke at villreinområdene blir forvaltet i nasjonale A-områder mens de andre villreinområdene får en B-status. Det innebærer at også villreinen på Norefjell-Reinsjøfjell og Blefjell vil få en høyere prioritet i plansammenheng. Stortinget viser til at kommunene har et ansvar for å ta hensyn til villreinområdene også ved planlegging av fritidsboliger i randområdene.

Regjeringen legger til grunn at plan- og bygningsloven skal brukes for å få en god styring av arealbruken og avveining av interessekonflikter i fjellet. *Statlige planretningslinjer for areal og mobilitet* har egne føringer om fritidsboliger og villrein. Dette innebærer blant annet at nye fritidsboligområder eller utvidelse av eksisterende områder i fjellområdene ikke bør anlegges i og over skoggrensen, eller på myr.

Det skal også være en høy terskel for inngrep i villreinens leveområder. I regional plan for areal og transport for Buskerud er det vedtatt flere viktige føringer for forvaltning av fjellområdene.

Det er utarbeidet regionale planer for Blefjell, Nordfjella, Hardangervidda og Norefjell-Reinsjøfjell for å sikre villreinens leveområder. Felles sti- og løypeplan for Hardangervidda var på høring i 2025, og arbeidet med sti- og løypeplan for Norefjell-Reinsjøfjell og Nordfjella pågår. Formålet er å bedre villreinens mulighet til å benytte de ulike funksjonsområdene og trekkveiene. Vi forventer at kommunene tar nødvendige grep for å ivareta villrein i sin arealplanlegging, både ved å følge opp de regionale planene og ved å sørge for at villreinen blir vurdert etter naturmangfoldlovens prinsipper i §§ 8-12, i samsvar med retningslinjer i de regionale planene. Også planer som ligger utenfor villreinområder, men som kan påvirke villreinen negativt i form av økt ferdsel og press på villreinen, skal vurderes etter plan- og bygningsloven og naturmangfoldloven.

Buskerud er en stor hytteregion. Mange kommuner har vedtatt planer med tomtereserver som innebærer omfattende hyttebygging for mange år framover, jf. [NINA-rapport 2171 Kartlegging av tomtereserver for fritidsbolig i Norge](#). Kommunen må dokumentere behovet for ytterligere hytte- og turistområder om nye planer legges fram, og i større grad vurdere og vektlegge den samlede belastningen og konsekvensene for klima, natur, landbruk, landskap og friluftsliv. Tidligere vedtatte byggeområder må vurderes tatt ut eller justert.

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging sier at potensialet for fortetting eller utvidelse av eksisterende fritidsboligområder skal vurderes før det legges til rette for utbygging i nye områder, særlig der det er utbyggingspress. Fortetting av eksisterende områder for fritidsboliger betyr mindre press på øvrige natur- og friluftsområder, men fortettingen må skje med kvalitet. Vi oppfordrer kommunen til å bruke Kommunal- og distriktsdepartementets nye [veileder om planlegging av fritidsboliger](#). Denne skal bidra til en mer bærekraftig hytteutvikling ved at lokal verdiskapning, miljøhensyn, landbruk, samfunnssikkerhet, beredskap og generelle mål for samfunnsutviklingen blir fulgt opp.

Masseforvaltning

Stort utbyggingspress og mange store infrastrukturprosjekter fører til mye flytting av masser. Dette har en rekke negative forhold knyttet til seg. Myndigheter og private aktører må samarbeide fra oppstartsfasen av prosjektet for å få til en bærekraftig ressurs- og arealforvaltning, hindre forurensning og samtidig ivareta samfunnssikkerheten. Det er et behov for en felles forståelse og praktisering av relevant lowerk, og en enhetlig bruk av begreper for å unngå misforståelser i prosessen. Viken fylkeskommune utarbeidet i 2021 veilederen [Masseforvaltning i kommunene](#). Veilederen skal bidra til felles forståelse for Akershus, Buskerud og Østfold. Miljødirektoratet har utarbeidet veiledning på sine [nettsider](#).

Håndtering av masser, inkludert endelig disponering, må komme inn i startfasen av planprosessen for å legge til rette for gode løsninger av masseforvaltningen. Det bør i utbyggingsprosjekter vurderes krav om å utrede massebalansen og vurdere plangrep som reduserer det totale masseoverskuddet. Man må kartlegge hvilke fraksjoner av «masser» som kan oppstå og vurdere om den enkelte fraksjon kan begrenses eller lovlig gjenvinnes, i eller utenfor prosjektområdet. Det bør også vurderes om det bør avsettes egne arealer for kildesortering av «masser».

Vi vil presisere at alle overskuddsmasser, uavhengig av om massene er å anse som forurenset eller ikke, defineres som næringsavfall. Forurensningsloven stiller krav til håndtering av slike masser. Avfall skal tas hånd om slik at det blir minst mulig til skade og ulempe. Det skal gjenvinnes, fortrinnsvis ved at det forberedes til ombruk eller materialgjenvinning, med mindre gjenvinning ikke er berettiget ut fra en avveining av miljøhensyn, ressurs hensyn og økonomiske forhold. Overskuddsmasser som er egnet, bør brukes til gjenvinning fremfor å legges i deponi. Kommunen bør få en totaloversikt over pågående og fremtidige prosjekter med massebehov i regionen før de planlegger massedisponering, og se på mulighetene for å avsette arealer til mellomlagring av masser til fremtidig bruk.

Akershus fylkeskommune vedtok en regional plan for masseforvaltning i 2016. Østfold fylkeskommune utarbeidet samme år en fagrapport om råstoffuttak og masser, og har retningslinjer for dette i den regionale planen *Østfold mot 2050*. For kommuner som er omfattet av markaloven minner vi om at det er svært strenge rammer for hvilke tiltak som kan tillates innenfor markas grenser.

Forurensede gravemasser er regulert gjennom forurensningsforskriften kapittel 2. Disse massene skal alltid leveres til godkjent behandlingsanlegg eller deponi med tillatelse etter forurensningsloven, med mindre de gjenbrukes på samme eiendom som de opprinnelig kom fra.

Gravplasser

Gravplassens særegne funksjon skal ivaretas, særlig som sted for gravferd, sorg og som samfunnets felles minnested. Lokal gravplassmyndighet har ansvaret for at gravplasser og bygninger på gravplasser forvaltes med orden og verdighet, og i samsvar med gjeldende bestemmelser.

I hver kommune skal det være en eller flere gravplasser av slik størrelse at det til enhver tid er ledige graver for minst 3 % av kommunens befolkning, jf. gravplassloven § 2. Kommunen skal sørge for at det er tilstrekkelig areal til gravplasser og skal selv, i samråd med gravplassmyndigheten, regulere slikt areal.

Gravplassloven og gravplassforskriften har sentrale bestemmelser når det gjelder etablering og forvaltning av gravplasser. Regulert areal til ny gravplass eller utvidelse av gravplass skal om mulig også omfatte en buffersone mellom gravplassareal og naboskap, eller planbestemmelser som sikrer hensynet til gravplassen. Gravplasser skal skjermes mot støy i samsvar med [retningslinje for behandling av støy i arealplanlegging](#) (T-1442/2021). Veisystemer fra omkringliggende områder skal ikke legge til rette for gjennomgangstrafikk gjennom gravplassen. Gravplassen skal være inngjerdet og ha lukkbare porter. Ved utarbeidelse av reguleringsplan bør det gjøres en geoteknisk vurdering med undersøkelse av jordbunnen som redegjør for jorddybder, kornfordeling og grunnvannsnivå, slik at det avklares så tidlig som mulig at arealet faktisk er egnet som gravplass.

I arbeidet med kommuneplanen bør det vurderes om areal som er avsatt til gravplass i tidligere perioder og som ikke er realisert, skal tas ut. Dette gjelder særlig arealer som har ligget inne i kommuneplanen i flere perioder og som ikke tilfredsstiller dagens krav til gravplassareal.

Arbeid med å finne nytt areal til gravplass eller gravplassutvidelse bør gjøres i forbindelse med kommuneplanen, og bør ses i sammenheng med befolkningsprognoser og planlagt tettstedsutvikling. Det er også viktig å huske på at gode naboskap krever god planlegging og omtanke. Gravplassens særlige funksjon gjør den sårbar for endring i omgivelsene, og ikke alle arealformål egner seg som nabo til en gravplass.

Kvalitet i arealplanene

Kommunen må sørge for juridisk gyldige bestemmelser og plankart. Kommunen må bruke plan- og bygningsloven riktig, og arealplanene må innrettes på en slik måte at de har juridisk hjemmel for sine bestemmelser og føringer. Vi ber kommunene være oppmerksom på hva som kan hjemles i kommuneplanens arealdel og hva som må styres gjennom reguleringsplaner.

Tiltak og planer som krever konsekvensutredning må utredes i samsvar med forskriften. For utredning av tema innenfor klima og miljø skal [Miljødirektoratets veileder benyttes](#). Detaljerte og tilpassede planprogram er viktige for å gi forutsigbar, effektiv og kvalitetssikret utredning. Det er viktig med en vurdering av alternativer og det skal benyttes anerkjent metodikk på de fagtema der denne finnes. Konsekvenser for jordvern, matproduksjon og kulturlandskap må vurderes og landbruksfaglig kompetanse benyttes.

Konsekvensene for befolkningens helse, helsens fordeling i befolkningen og barn og unges oppvekstsvilkår må utredes i de planer der det er relevant.

Digitalisering og effektivisering

Det er ønskelig å øke bruken av digitale verktøy for å bidra til bedre og mer effektive planprosesser. Vi oppfordrer kommunene til å følge opp geosynkronisering av arealplandata i alle planfasene (oppstart, høring og vedtatte planer) til Nasjonal arealplanbase (NAP).

Kommunikasjonen mellom myndigheter bør skje digitalt, slik at den blir mest mulig effektivt. Vi legger til grunn at plankart blir utarbeidet i tråd med gjeldende SOSI-standard og Nasjonal produktspesifikasjon og digitalt planregister. Det offentlige kartgrunnlaget (DOK) må benyttes når plankart skal utarbeides. Det at plankartet er lesbart og lett å forstå, er viktig for medvirkningen. Illustrasjonskart kan utarbeides for å tydeliggjøre konsekvensene av planforslaget.

Ved høring av planforslag ber vi kommunen om å inkludere alle aktuelle høringsdokumenter i oversendelsen. Dette kan skje ved hjelp av digital post eller e-post. Vi ber også om å få tilsendt vedtatte planer og kommunens saksframlegg med vedtak.

En effektiv planbehandling forutsetter god kjennskap til lowerk og føringer. Kommunen må sørge for å ha tilgang til nødvendig faglig kompetanse. Vi ber kommunene informere private plankonsulenter og leverandører om føringene i dette dokumentet. Forskrift om behandling av private forslag til detaljregulering stiller krav til tilgjengeliggjøring av planinitiativ og referat fra oppstartsmøte. Vi ber om at disse oversendes ved varsel om oppstart av reguleringsplanarbeid.

God informasjon tidlig i planprosessen kan redusere risikoen for konflikt og innsigelser ved høring av planforslag.

Samordning og interesseavveining

Kommunens arealplaner skal ivareta både kommunale, regionale og nasjonale mål, interesser og oppgaver. Vi har forståelse for at kommunen kan ha store utfordringer når det gjelder oversikt, samordning og avveining av statlige føringer for kommunal planlegging.

Viktige forutsetninger for å få til gode planprosesser er et godt kunnskapsgrunnlag, god dokumentasjon og åpenhet i planprosesser som leder fram til vedtak. Vi anbefaler bruk av regionalt planforum for å avklare interessekonflikter.

Kommunen har ansvaret for at plan- og bygningslovens formelle krav til innhold og planprosess oppfylles i planarbeidet. Vi har erfaring med at planprosessene går mer effektivt når lowerk og føringer følges. Kommunen har en viktig rolle i å sikre kvaliteten på private planforslag som legges ut til offentlig ettersyn.

Statsforvalterens rolle

Statsforvalteren skal arbeide for at Stortingets og regjeringens vedtak, mål og retningslinjer følges opp i kommunale planer. Vi er fagmyndighet innen landbruk, miljøvern, gravplasser, helse og samfunnssikkerhet, og skal se til at barn og unges interesser og andre sårbare grupper blir ivaretatt i planleggingen. Vår rolle i høringsprosessen er å ivareta nasjonale og vesentlige regionale interesser i planleggingen. Reguleringsplaner som er i samsvar med kommuneplan, og som ikke utfordrer nasjonale eller vesentlige regionale interesser, kan bli besvart med enkle standardbrev.

Innsigelser kan fremmes når det er nødvendig, for å sikre at kommunen ikke vedtar planer i strid med nasjonale eller vesentlige regionale interesser. Vi anbefaler [rundskriv H-2/14](#) for ytterligere informasjon om innsigelser og håndtering av dette. Klima- og miljødepartementet, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, Landbruks- og matdepartementet, Barne- og familiedepartementet og Helsedirektoratet har gitt føringer og retningslinjer for Statsforvalterens bruk av innsigelser. Disse finner dere på [vår nettside](#).

Statsforvalterens samordningsrolle

Statlige innsigelser skal samordnes av Statsforvalteren før de sendes til kommunen. Vi viser til [vår nettside](#) for mer informasjon om rollen og om ordningen med samordning av innsigelser.

Statsforvalterens meklingsrolle

I de fleste saker bør innsigelseskonflikter kunne løses uten bruk av formell mekling. I de sakene der det er innsigelse til et planforslag, og kommunen ikke finner å kunne ta hensyn til innsigelsen, skal det normalt gjennomføres mekling mellom partene. Vi ønsker en god og tidlig dialog med kommunen i planer hvor det er fremmet innsigelse. Det er viktig at kommunen gjør en grundig vurdering av muligheten for å ta innsigelsen til følge før dere ber om mekling. Vi forventer at planforslaget og innsigelsene er behandlet i kommunens planutvalg (eller tilsvarende) etter høring, før kommunen ber om mekling. Mekling mellom partene skal skje før kommunestyrets endelige vedtak av planen.

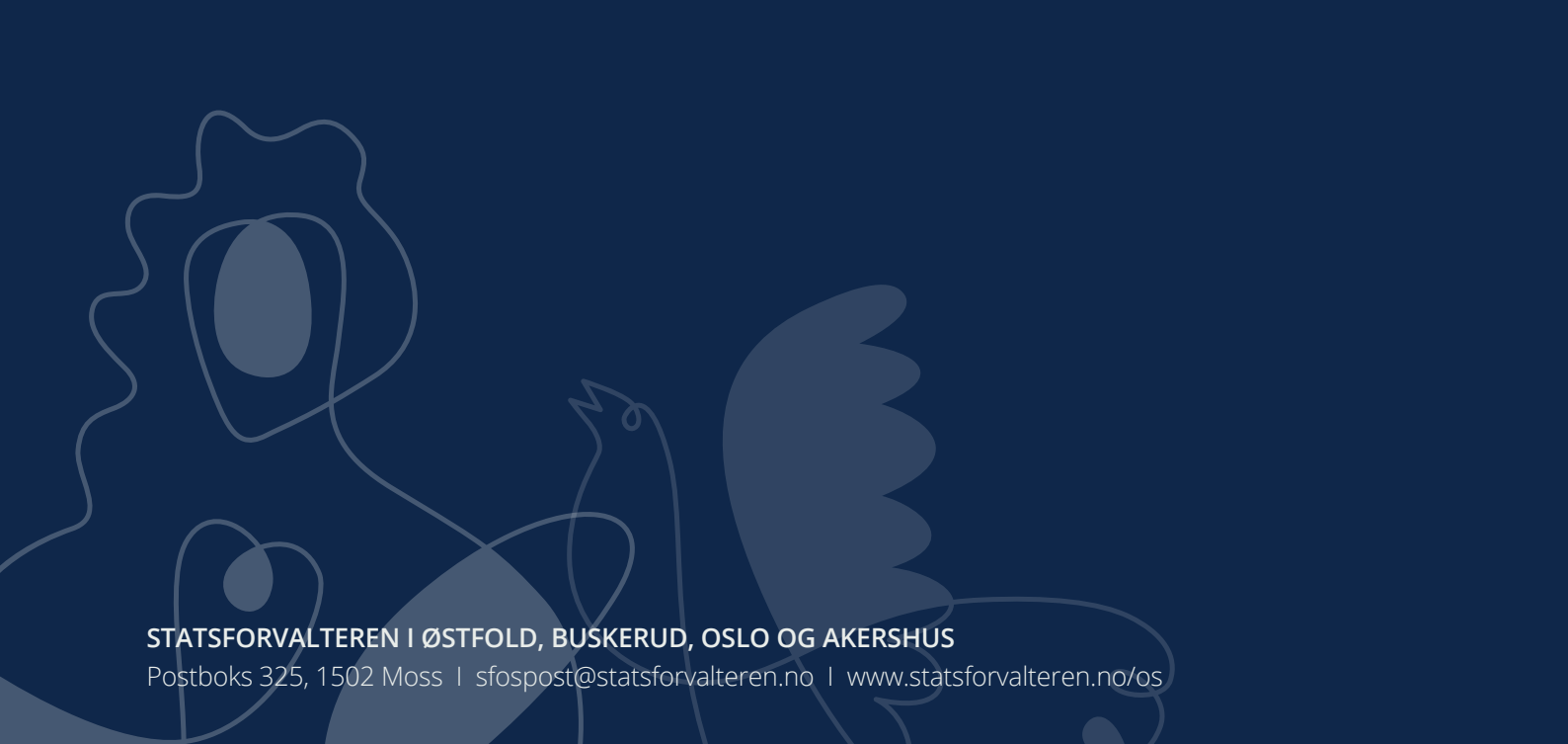
Klageinstans og juridisk veiledning

Statsforvalteren er delegert myndighet fra departementet for å være klageinstans på kommunale vedtak etter plan- og bygningsloven i byggesaker, dispensasjonssaker og saker som gjelder reguleringsplaner. Vi vil i klagebehandlingen blant annet kunne vurdere om saksbehandlingsreglene er fulgt og om vedtaket har et gyldig innhold. I tillegg har vi et veiledningsansvar. Vi minner også om [Kommunal- og distriktsdepartementets nettsider](#). Her finnes det veiledere, rundskriv, tolkningsuttalelser om plan- og bygningslov, og kommentarer til lovens bestemmelser.

Bærekraft

Trygg framtid for folk og natur

STATSFORVALTEREN I ØSTFOLD, BUSKERUD, OSLO OG AKERSHUS

Postboks 325, 1502 Moss | sfospost@statsforvalteren.no | www.statsforvalteren.no/os

